

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Vyriausybės posėdžių skyrius
2026 01 06*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA JANUŠKEVIČIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

(Petición Nr. 69717/14)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2019 m. rugsėjo 3 d.

GALUTINIS

2020 m. sausio 27 d.

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Januškevičienė prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininkės Ganna Yudkivska,
teisėjų Paulo Pinto de Albuquerque,
Faris Vehabović,
Egidijaus Kūrio,
Carlo Ranzoni,
Georges Ravarani,
Péter Paczolay,

skyriaus kanclerės Marialena Tsirli,

po svarstymo uždaruose posėdžiuose 2018 m. spalio 16 d. ir 2019 m. birželio 18 d.

skelbia pastarąją dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos pilietė Vida Januškevičienė (toliau – pareiškėja), 2014 m. spalio 23 d. Teismui pateikusi peticiją (Nr. 69717/14) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjai atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas S. Lileikis. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė K. Bubnytė-Širmenė.

3. Pareiškėja teigė, kad teismai, nagrinėdami tretiesiems asmenims iškeltą baudžiamąją bylą, pripažino ją kalta padarius nusikalstamas veikas, taip pažeisdami jos teisę būti laikomai nekalta, kol jos kaltė neįrodyta pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį, ir kad ji neturėjo veiksmingos teisinės gynybos priemonės šiam skundai, o tai prieštarauja Konvencijos 13 straipsniui.

4. 2017 m. rugsėjo 20 d. peticija buvo perduota Vyriausybei.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

5. Pareiškėja gimė 1955 m. ir gyvena Vilniuje.

A. Ikiteisminio tyrimo pradžia

6. 2007 m. spalio 23 d. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos Vilniaus skyrius pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl įtarimo didelės vertės turto įgijimu apgaule, padarytu organizuotos grupės 2005–2007 m. (toliau – pagrindinis tyrimas). Buvo įtariama, kad nusikalstamoje veikloje dalyvavo daugiau kaip 30 asmenų ir bendrovių.

7. 2007 m. spalio 25 d. pareiškėjai buvo įteiktas pranešimas apie įtarimą sukčiavimu, įvykdytu organizuotoje grupėje, jai veikiant kaip grupės organizatorei, pagal Baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 4 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį. Buvo įtariama, kad pareiškėja, būdama organizuotos grupės, kurią sudarė ji, Č. M., I. R., D. L., T. F., S. P., O. J., A. J. ir kiti asmenys, organizatore ir realiai valdydama kelias bendroves, skirtas nusikalstamai veiklai nuslėpti, suklastojo šių bendrovių vardu išrašytas sąskaitas faktūras ir kitus apskaitos dokumentus, taip padėdama daugeliui kitų bendrovių, įskaitant bendrovę „D.“, bendrovę „A.“ ir bendrovę „S.“, pasisavinti dideles pinigų sumas nesumokant pridėtinės vertės mokesčio.

8. Tą pačią dieną pareiškėja buvo apklausta dalyvaujant jos advokatui, tačiau į visus klausimus atsakyti atsisakė. 2011 m. balandžio 27 d. ji buvo apklausta dar kartą ir vėl atsisakė atsakyti į klausimus.

B. Procesas V. D. ir bendrovės „D.“ atžvilgiu

9. 2009 m. gegužės 25 d. ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras nusprendė iš pagrindinio tyrimo išskirti tyrimą bendrovės „D.“ ir jos direktoriaus V. D. atžvilgiu. Prokuroras teigė, kad tyrimas yra didelės apimties ir susijęs su daugiau nei 10 bendrovių veikla, todėl gali ilgai užsitęsti. Tačiau buvo surinkti įrodymai prieš V. D. ir bendrovę „D.“, ir byla jų atžvilgiu buvo parengta nagrinėti; taip pat buvo būtina užtikrinti jų teisę į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpesnę laiką. Prokuroras teigė, kad ikiteisminių tyrimų atskyrimas nepakenks jų išsamumui ar objektyvumui.

10. 2009 m. gruodžio 18 d. Vilniaus apygardos teismas nuteisė V. D. ir bendrovę „D.“ už kelis sukčiavimo, didelės vertės turto pasisavinimo, apgaulingo apskaitos tvarkymo ir dokumentų klastojimo nusikaltimus pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 1 ir 2 dalis, 183 straipsnio 2 dalį, 222 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 1, 2 ir 3 dalis. Jie nebuvo kaltinami nusikalstamų veikų padarymu organizuotoje grupėje.

Teismas nustatė, kad V. D. panaudojo suklastotus dokumentus, siekdamas parodyti, kad bendrovė „D.“ įsigijo paslaugų iš kitų bendrovių ir taip sumažinti oficialų bendrovės pelną bei bendrovės į valstybės biudžetą mokėtiną pridėtinės vertės mokesčio sumą. Abu kaltinamieji pripažino savo kaltę dėl visų kaltinimų.

11. Nuosprendžio aprašomosios dalies pradžioje pakartoti kaltinamajame akte pateikti kaltinimai kaltinamiesiems. Ten nurodyta, kad atlikdami visas

jiems inkriminuojamas veikas, V. D. ir bendrovė „D.“ veikė bendra tyčia bendrininkų grupėje, kurią sudarė Č. M., pareiškėja, I. R., D. L., T. F., S. P., O. J., A. J. ir kiti asmenys.

12. Vėliau aprašomojoje nuosprendžio dalyje teismas įvertino jam pateiktus įrodymus. Jis nurodė:

„[v]ertindamas esančius byloje įrodymus, teismas daro šias išvadas:

<...>

[V. D.] iš [D. L., I. R., pareiškėjos ir Č. M.] įgijo suklastotų <...> sąskaitų faktūrų bei kitų buhalterinės apskaitos dokumentų, kuriuose buvo nurodyti žinomai melagingi duomenys, kad [bendrovė „D.“] iš minėtos įmonės perka reklamos paslaugas. Suklastoti dokumentai buvo įtraukti į [bendrovės „D.“] buhalteriją, pinigai iš [bendrovės „D.“] paimami grynais, kurių dalį sumokėdavo [D. L., I. R., pareiškėjai ir Č. M.] už suklastotų dokumentų pateikimą, o kitus panaudodavo įvairioms [bendrovės „D.“] reikmėms.“

13. Nustatydamas kaltinamiesiems skirtiną bausmę, teismas, be kitų aplinkybių, atsižvelgė į tai, kad jie nusikalstamas veikas padarė organizuotoje grupėje. Kaltinamiesiems buvo skirtos baudos.

14. Bendrovė „D.“ apskundė šį nuosprendį, teigdama, kad jai skirta per didelė bauda. 2010 m. kovo 20 d. Lietuvos apeliacinis teismas iš dalies patenkino jos skundą ir sumažino baudą.

15. Apeliacinio teismo nuosprendžio aprašomosios dalies pradžioje pakartoti kaltinamajame akte pateikti kaltinimai kaltinamiesiems (žr. šio sprendimo 11 punktą). Likusioje nuosprendžio dalyje pareiškėja nebuvo paminėta.

16. Pareiškėja neturėjo jokio procesinio statuso V. D. ir bendrovei „D.“ iškeltoje byloje. Ji teigia, kad apie bylą nežinojo iki 2014 m. balandžio mėn., kai jai buvo pateiktas kaltinamasis aktas (žr. šio sprendimo 31 punktą).

C. Procesas V. S., R. N., V. B., bendrovės „A.“ ir bendrovės „S.“ atžvilgiu

17. 2010 m. lapkričio 11 d. prokuroras nutarė iš pagrindinio tyrimo išskirti tyrimą V. S., R. N., V. B. ir bendrovių „A.“ bei „S.“ atžvilgiu. Prokuroras teigė, kad tyrimas yra didelės apimties ir gali užsitęsti, o įrodymai prieš minėtus įtariamuosius jau surinkti ir byla jų atžvilgiu parengta nagrinėti. Prokuroras dar kartą pabrėžė, kad svarbu užtikrinti įtariamųjų teisę į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpesnį laiką, ir pareiškė, kad tyrimų išskyrimas nepakenks jų išsamumui ar objektyvumui.

18. 2012 m. birželio 4 d. Kauno apygardos teismas nuteisė V. S. ir R. N. už kelis sukčiavimo, didelės vertės turto pasisavinimo, apgaulingo apskaitos tvarkymo ir dokumentų klastojimo nusikaltimus pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 1 ir 2 dalis, 183 straipsnio 2 dalį, 222 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 1 ir 3 dalis. Jie nebuvo kaltinami nusikalstamų veikų padarymu organizuotoje grupėje.

Teismas konstatavo, kad V. D. ir R. N., kurie buvo atitinkamai bendrovės „A.“ ir bendrovės „S.“ direktoriai, panaudojo suklastotus dokumentus, siekdami parodyti, kad jų bendrovės įsigijo paslaugų iš kitų bendrovių, ir taip sumažinti oficialų bendrovių pelną ir jų į valstybės biudžetą mokėtiną pridėtinės vertės mokesčio sumą. V. S. ir R. N. dėl jiems pareikštų kaltinimų prisipažino iš dalies.

19. Tuo pačiu nuosprendžiu teismas išteisino V. B. (kitos bendrovės direktorių), bendrovę „A.“ ir bendrovę „S.“ dėl panašių kaltinimų, nesant pakankamai įrodymų.

20. Nuosprendžio aprašomosios dalies pradžioje pakartoti kaltinamajame akte pateikti kaltinimai kaltinamiesiems. Ten nurodyta, kad, atlikdami visas jiems inkriminuojamas veikas, visi kaltinamieji veikė bendra tyčia bendrininkų grupėje, kurią sudarė Č. M., pareiškėja, I. R., D. L., T. F., S. P., O. J., A. J. ir kiti asmenys.

21. Likusioje nuosprendžio dalyje pareiškėja nebuvo paminėta.

22. Šis nuosprendis nebuvo apskūstas ir įsiteisėjo 2012 m. birželio 26 d.

23. Pareiškėja šioje byloje neturėjo jokio procesinio statuso. Ji tvirtina, kad apie bylą nežinojo iki 2014 m. balandžio mėn., kai jai buvo pateiktas kaltinamasis aktas (žr. šio sprendimo 31 punktą).

D. Procesas E. T., E. A., R. N., bendrovės „P.“ ir bendrovės „S. S.“ atžvilgiu

24. 2011 m. liepos 12 d. prokuroras nusprendė iš pagrindinio tyrimo išskirti tyrimą E. T., E. A., R. N., bendrovės „P.“ ir bendrovės „S. S.“ atžvilgiu, nurodydamas iš esmės tas pačias priežastis, dėl kurių buvo išskirti kiti tyrimai (žr. šio sprendimo 9 ir 17 punktus).

25. 2014 m. sausio 15 d. Kauno apygardos teismas pripažino kaltinamuosius kaltais dėl sukčiavimo, didelės vertės turto pasisavinimo, apgaulingo apskaitos tvarkymo ir dokumentų klastojimo pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 1 ir 2 dalis, 183 straipsnio 2 dalį, 222 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 1, 2 ir 3 dalis. Jie nebuvo kaltinami nusikalstamų veikų padarymu organizuotoje grupėje.

26. Kauno apygardos teismo nuosprendžio kopija Teismui nebuvo pateikta. Tačiau iš jo aprašymo vėlesniame Apeliacinio teismo nuosprendyje (žr. šio sprendimo 28 punktą) matyti, kad nuosprendžio aprašomosios dalies pradžioje, kurioje pakartoti kaltinamajame akte pateikti kaltinimai kaltinamiesiems, nurodyta, kad, vykdydami visas jiems inkriminuojamas veikas, kiekvienas iš kaltinamųjų veikė su bendrininkų grupe, kurią sudarė Č. M., pareiškėja, I. R., D. L., T. F., S. P., O. J., A. J. ir kiti. Be to, atrodo, kad šis teiginys vėliau buvo pakartotas teismo nuosprendžio aprašomojoje dalyje kaip teismo išvadų dalis.

27. Pareiškėja buvo pakviesta kaip liudytoja į pirmosios instancijos teismą, tačiau atsisakė duoti parodymus, motyvuodama tuo, kad ši byla yra susijusi su kita byla, kurioje ji buvo įtariamoji (žr. šio sprendimo 7 punktą).

28. 2017 m. gegužės 8 d. Apeliacinis teismas panaikino minėtą nuosprendį ir visus kaltinamuosius išteisino, nes nepakako įrodymų, kad buvo padarytos kokios nors nusikalstamos veikos. Kiek tai susiję su šia byla, teismas konstatavo:

„[Kauno apygardos teismo] nuosprendžio aprašomojoje dalyje nurodyta, kad pirmosios instancijos teismas nustatė, kad [E. T., E. A., R. N. ir bendrovės „P“ bei „S.S.“], darydami jiems inkriminuotas nusikalstamas veikas, veikė <...> su organizuota grup[e], susidedanč[ia] iš [Č. M., pareiškėjos, I. R., D. L., T. F., S. P., O. J., A. J. ir kitų narių] <...>. Tačiau tokia pirmosios instancijos teismo išvada nepagrįsta bylos įrodymais <...>.

Kaip minėta anksčiau, nagrinėjamos baudžiamosios bylos ikiteisminis tyrimas buvo išskirtas iš kito su dokumentų klastojimu, sukčiavimu PVM apskaičiavimo ir mokėjimo srityje susijusio ikiteisminio tyrimo <...>, kuriame įtarimai buvo pareikšti <...> [Č. M., pareiškėjai, I. R., D. L., O. J. ir A. J.] <...> [B]audžiamoji byla, kurioje kaltinimai pareikšti [Č. M., pareiškėjai, I. R., D. L., O. J. ir A. J.] dėl galimo dokumentų klastojimo, PVM grobstymo yra nagrinėjama pirmosios instancijos teisme (Vilniaus apygardos teisme). Šios bylos nagrinėjimas yra įrodymų tyrimo stadijoje, todėl nuosprendis dėl minėtiems asmenims pareiktų kaltinimų pagrįstumo nėra priimtas. Taigi ikiteisminio tyrimo metu išskyrus ikiteisminius tyrimus pagal asmenis, o ne pagal veikas, ir neišnagrinėjus teisme bylos, iš kurios buvo išskirtas nagrinėjamos bylos ikiteisminis tyrimas, yra iš esmės apribota galimybė šioje byloje nustatyti tikrąsias galimai bendrininkų įvykdytų nusikalstamų veikų <...> aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, kad apeliacinės instancijos teismo procesą riboja ne tik BPK 255 straipsnyje, bet ir BPK 320 straipsnyje nustatytos taisyklės, t. y. byla nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų (nuteistųjų) ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teismo posėdyje, apeliacinės instancijos teismas <...> neturi galimybės tirti visų tikrųjų galimos nusikalstamos veikos aplinkybių, nustatyti <...> [Č. M., pareiškėjos, I. R., D. L.] veiksmus ir vaidmenį darant galimai nusikalstamas veikas. Todėl šioje byloje negali būti sprendžiamas minėtų galimai nusikalstamos veikos padaryme dalyvavusių asmenų baudžiamosios atsakomybės, jų bendrininkavimo formos ir kiti susiję klausimai.“

E. Procesas kitų asmenų atžvilgiu

29. Nenurodytomis dienomis iš pagrindinio tyrimo buvo išskirti penki kiti tyrimai dėl dešimties asmenų ir bendrovių. Teismas nėra gavęs jokios informacijos apie jų atžvilgiu pradėtą procesą.

F. Procesas pareiškėjos atžvilgiu

30. 2014 m. sausio 21 d. pareiškėjai buvo įteiktas galutinis pranešimas apie įtarimą, kuriame buvo pateikti iš esmės tie patys kaltinimai kaip ir anksčiau (žr. šio sprendimo 7 punktą). Tą pačią dieną ji buvo apklausta. Ji neigė savo kaltę ir atsisakė atsakyti į klausimus.

31. 2014 m. balandžio 17 d. prokuroras surašė kaltinamuosius aktus pareiškėjos, Č. M., I. R., D. L., O. J. ir A. J. atžvilgiu. Juose teigiama, kad pareiškėja, būdama organizuotos grupės, kurią sudarė ji, Č. M., I. R., D. L., O. J. ir A. J., organizatore ir realiai valdydama kelias bendroves, skirtas nusikalstamai veiklai nuslėpti, suklastojo šių bendrovių vardu išrašytas sąskaitas faktūras ir kitus apskaitos dokumentus, taip padėdama kelioms kitoms bendrovėms pasisavinti daugiau kaip 6 000 000 litų (LTL) (apie 1 700 000 eurų (EUR) nesumokėto pridėtinės vertės mokesčio. Kaltinamajame akte buvo nurodyta, kad pareiškėjos kaltės įrodymus sudaro, be kita ko, įrodymai, esantys V. D. ir bendrovės „D.“ baudžiamojame byloje bei V. S. ir R. N. baudžiamojame byloje (žr. šio sprendimo 9–23 punktus), taip pat kelių kitų asmenų baudžiamosiose bylose. Pareiškėjai buvo pareikšti kaltinimai dėl sukčiavimo, turto pasisavinimo, nusikalstamu būdu įgyto turto legalizavimo ir dokumentų klastojimo, padarytų organizuotoje grupėje, kurioje ji veikė kaip organizatorė ar padėjėja, remiantis Baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 4 ir 6 dalimis, 25 straipsnio 3 dalimi, 182 straipsnio 2 dalimi, 183 straipsnio 2 dalimi, 216 straipsnio 1 dalimi ir 300 straipsnio 3 dalimi.

32. 2014 m. balandžio 30 d. byla buvo perduota Vilniaus apygardos teismui nagrinėti iš esmės.

33. 2018 m. sausio 5 d. visi kaltinamieji paprašė teismo nutraukti baudžiamąją bylą dėl senaties.

34. 2018 m. sausio 23 d. teismas dėl senaties nutraukė baudžiamąją bylą pareiškėjos, Č. M., I. R., D. L., O. J. ir A. J. atžvilgiu. Teismas pažymėjo, kad nusikalstamos veikos tariamai buvo padarytos 2005–2007 m., o net ir kaltinimų padarius sunkiausius nusikaltimus įstatymo nustatytas senaties terminas buvo 10 metų. Teismas pažymėjo, kad nebuvo jokios informacijos, jog kuris nors iš kaltinamųjų atitinkamu laikotarpiu būtų padaręs naujų nusikalstamų veikų arba būtų slapstęsis nuo baudžiamojo proceso. Todėl procesas visų kaltinamųjų atžvilgiu buvo nutrauktas.

Ši nutartis nebuvo apskūsta ir įsiteisėjo.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Konstitucijos ir įstatymų nuostatos

1. Konstitucija

35. Bylai reikšmingos Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos:

31 straipsnis

„Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.

Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.

<...>

Asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą.“

109 straipsnis

„Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.

Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.

Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.

<...>“

2. Baudžiamojo proceso kodeksas

36. Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas šio kodekso nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.

37. 170 straipsnio 4 dalies 1 punkte nustatyta, kad sprendimus dėl tyrimų sujungimo ir atskyrimo priima tik prokuroras.

38. 255 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje.

39. 304, 305 ir 307 straipsniuose nustatyta, kad teismo nuosprendį sudaro trys dalys: įžanginė, aprašomoji ir rezoliucinė.

Įžanginėje nuosprendžio dalyje nurodoma, be kita ko, nuosprendžio priėmimo laikas ir vieta, teismo kolegijos sudėtis, posėdyje dalyvaujančių asmenų vardai ir pavardės, informacija apie kaltinamąjį, taip pat teisės normos, pagal kurias kaltinamajam pareikšti kaltinimai (304 straipsnis).

Apkaltinamojo nuosprendžio aprašomojoje dalyje išdėstoma: 1) įrodytomis pripažintos nusikalstamos veikos aplinkybės; 2) įrodymai, kuriais grindžiamos teismo išvados, ir motyvai, kuriais vadovaudamasis teismas atmetė kitus įrodymus; 3) nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvai ir išvados; 4) bausmės skyrimo motyvai (305 straipsnio 1 dalis).

Apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje, be kita ko, nurodoma: teisės normos, pagal kurias kaltinamasis pripažįstamas kaltu, ir jam skiriama bausmė (307 straipsnio 1 dalis).

40. 312 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad apeliacinius skundus dėl nuosprendžio turi teisę paduoti prokuroras, nuteistasis, asmuo, kuriam byla nutraukta, jų gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, nukentėjusysis ir jo atstovas.

41. Pagal 367 straipsnio 1 dalį apskūsti teismo nuosprendį ar nutartį kasacine tvarka turi teisę prokuroras, nukentėjusysis, jo atstovas, nuteistasis, išteisintasis, asmuo, kuriam byla nutraukta, jų gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, taip pat civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai, užstato davėjas, asmuo, kurio turtas ar jo vertę atitinkanti pinigų suma konfiskuoti, jų atstovas.

42. Pagal 3 straipsnio 3 dalį, jei senaties terminas suėjo perdavus bylą teismui ir kaltinamasis reikalauja tęsti baudžiamąjį procesą, teismas baigia nagrinėti bylą ir nuosprendžiu nutraukia baudžiamąją bylą arba priima išteisinamąjį nuosprendį.

3. Civilinis kodeksas

43. 1964 m. Civilinio kodekso 7 straipsnyje, kuris su tam tikrais pakeitimais galiojo iki 2001 m. liepos 1 d., nustatyta:

7 straipsnis. Garbės ir orumo gynimas

„Pilietybė arba organizacija turi teisę per teismą reikalauti paneigti žeminančias jų garbę ir orumą žinias, jeigu paskleidusysis tokias žinias asmuo neįrodo, kad jos atitinka tikrovę.

<...>“

44. 2000 m. Civilinio kodekso 2.24 straipsnyje, kuris įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d., nustatyta:

2.24 straipsnis. Asmens garbės ir orumo gynimas

„1. Asmuo turi teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės, taip pat atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą <...>. Preziumuojama, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, kol juos paskleidęs asmuo neįrodo priešingai.

2. Jeigu tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskleisti per visuomenės informavimo priemonę (spaudoje, televizijoje, radijuje ir pan.), asmuo, apie kurį šie duomenys buvo paskleisti, turi teisę surašyti paneigimą ir pareikalauti, kad ta visuomenės informavimo priemonė šį paneigimą nemokamai išspausdintų ar kitaip paskelbtų <...>.

<...>

9. Šio straipsnio taisyklės netaikomos teismo proceso dalyviams, kurie už teismo posėdžio metu pasakytas kalbas bei teismo dokumentuose paskelbtus duomenis neatsako.“

45. 2000 m. Civilinio kodekso 6.272 straipsnyje nustatyta:

6.272 straipsnis. Atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų

„1. Žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės.

2. Žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės.

3. Be turtinės žalos, atlyginama ir neturtinė žala.

4. Jeigu žala atsirado dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros ar teismo pareigūnų ar teisėjų tyčinių veiksmų, tai valstybė, atlyginusi žalą, įgyja atgręžtinio reikalavimo teisę iš atitinkamų pareigūnų įstatymų nustatyta tvarka išieškoti įstatymų nustatyto dydžio sumas.“

B. Nacionalinių teismų praktika

46. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime konstatavo:

„Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija yra viena svarbiausių teisingumo vykdymo demokratinėje teisinėje valstybėje garantijų. Tai pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, svarbi žmogaus teisių ir laisvių garantija. Asmuo laikomas nepadariusiu nusikaltimo, kol jo kaltumas nebus įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Nekaltumo prezumpcija neatskiriamai siejasi su kitų žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių, gerbimu ir apsauga. Ypač svarbu, kad nekaltumo prezumpcijos laikytųsi valstybės institucijos ir pareigūnai. Pažymėtina, kad viešieji asmenys, kol asmens kaltumas padarius nusikaltimą nebus įstatymo nustatyta tvarka įrodytas ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, apskritai turi susilaikyti nuo asmens įvardijimo kaip nusikaltėlio. Priešingu atveju galėtų būti pažeisti žmogaus orumas ir garbė, galėtų būti pakenkta asmens teisėms ir laisvėms.“

47. 2009 m. birželio 25 d. paskelbtoje nacionalinių teismų praktikos apžvalgoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 1 dalyje (žr. šio sprendimo 38 punktą) nustatytas reikalavimas bylą nagrinėti tik dėl tų kaltinamųjų, dėl kurių byla perduota nagrinėti teismajame posėdyje, nedraudžia teismui analizuoti kitų asmenų veikų atitikties teisės aktų reikalavimams, kiek tai turi reikšmės sprendžiant kaltinamojo baudžiamosios atsakomybės klausimą. Tačiau nuosprendyje negali būti formuluočių, kuriomis konstatuojama kitų asmenų, išskyrus jau nuteistų ar atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės, kaltę padarius nusikalstamas veikas.

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO 2 DALIES PAŽEIDIMAS

48. Pareiškėja skundėsi, kad teismų nuosprendžiuose, priimtuose baudžiamosiose bylose, iškeltose V. D. ir bendrovei „D.“, taip pat baudžiamosiose bylose, iškeltose V. S., R. N., V. B., bendrovei „A.“ bei bendrovei „S.“, buvo nedviprasmiškai konstatuota, kad pareiškėja padarė nusikalstamas veikas dalyvaudama organizuotoje grupėje, nors joks teismas jos nebuvo pripažinęs kalta dėl šių veikų. Ji rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 2 dalimi, kurioje nustatyta:

„[k]iekvienas nusikaltimo padarymu kaltinamas asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą.“

A. Šalių argumentai

1. Vyriausybė

49. Vyriausybė teigė, kad pareiškėja turėjo galimybę apsiginti jai iškeltaje baudžiamojoje byloje. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėja apie jai pareikštus įtarimus buvo informuota 2007 m. spalio 25 d. (žr. šio sprendimo 7 punktą), todėl galėjo ginti savo teises ikiteisminio tyrimo metu. Vyriausybė pabrėžė, kad kitų įtariamųjų atžvilgiu priimti nuosprendžiai neturėjo *res judicata* galios teismams, nagrinėjantiems pareiškėjos bylą, ir tai įrodo faktas, kad tyrimo veiksmai pareiškėjos atžvilgiu buvo „intensyviai vykdomi“ ir kad pati pareiškėja Vilniaus apygardos teismui pateikė „daugybę“ prašymų dėl susipažinimo su bylos medžiaga ir naujų įrodymų prijungimo – Vyriausybė Teismui pateikė vieno pareiškėjos 2015 m. rugsėjo 17 d. pateikto prašymo prijungti prie bylos medžiagos naujus įrodymus kopiją. Vyriausybė teigė, kad tame procese pareiškėja galėjo ginčyti faktus, kuriais buvo grindžiami nuosprendžiai kitiems įtariamiesiems, tačiau to nepadarė. Ji taip pat niekuomet nesiskundė, kad buvo pažeista jos teisė į nekaltumo prezumpciją.

50. Vyriausybė taip pat nurodė, kad pati pareiškėja kartu su kitais kaltinamaisiais prašė Vilniaus apygardos teismo nutraukti jai iškeltą bylą dėl senaties. Tačiau pagal vidaus teisę teismai gali kaltinamojo prašymu tęsti bylos nagrinėjimą suėjus senačiai, ir tokiais atvejais teismas gali priimti išteisinamąjį nuosprendį arba nutraukti bylą, jei išteisinimas nebuvo galimas (žr. šio sprendimo 42 punktą). Todėl pareiškėja galėjo paprašyti teismo tęsti jos bylos nagrinėjimą. Vyriausybė teigė, kad to nepadariusi ji neleido teismams „pašalinti bet kokių abejonių“ dėl nuorodų į jos kaltę, esančių nuosprendžiuose, priimtuose kitų įtariamųjų atžvilgiu.

51. Vyriausybė taip pat teigė, kad pareiškėja galėjo pareikšti civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo už garbės ir orumo pažeidimą. Ji pateikė du atitinkamų nacionalinių teismų nagrinėtų bylų pavyzdžius.

Pirmojoje byloje ieškovas skundėsi, kad jo garbę ir orumą pažeidė jo darbdavys – rajono policijos komisariatas, kuris per tarnybinį patikrinimą nurodė, kad ieškovas padarė tam tikras nusikalstamas veikas, nors tuo metu jis nebuvo nuteistas už jokiais nusikalstamas veikas. 2010 m. spalio 14 d. Kauno apygardos teismas, remdamasis 1964 m. Civilinio kodekso 7 straipsniu (žr. šio sprendimo 43 punktą), pripažino, kad buvo pažeista ieškovo garbė ir orumas, ir priteisė jam iš policijos komisariato apie 2 900 EUR neturtinei žalai atlyginti. Vyriausybė nurodė, kad šis sprendimas nebuvo apskųstas ir įsiteisėjo.

Antrojoje byloje ieškovas skundėsi, kad teismai pažeidė jo teisę į nekaltumo prezumpciją, nes atmetė jo prašymą atnaujinti jam iškeltos baudžiamosios bylos nagrinėjimą; toje baudžiamojoje byloje ieškovas buvo

išteisintas dėl kai kurių jam pareikštų kaltinimų, o byla dėl kitų kaltinimų buvo nutraukta, nes atitinkamos veikos buvo dekriminalizuotos. Atsisakydamas atnaujinti baudžiamosios bylos nagrinėjimą, teismas, be kita ko, nurodė, kad byla buvo iškelta „dėl ieškovo neteisėtų veiksmų“ ir kad ji buvo nutraukta ne išteisinus jį, o kitais pagrindais. Remdamasis 2001 m. Civilinio kodekso 6.272 straipsniu (žr. šio sprendimo 45 punktą), ieškovas prašė priteisti neturtinės žalos atlyginimą. 2008 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė ieškinį, konstatavęs, kad ginčijamame teismo sprendime buvo tik pakartoti faktai, kurie buvo nustatyti ieškovui iškeltaje baudžiamojoje byloje, tačiau jis nebuvo pripažintas kaltu dėl nusikalstamų veikų, todėl nebuvo pažeista jo teisė į nekaltumo prezumpciją.

52. Vyriausybė taip pat pateikė tris bylų pavyzdžius, kai aukštesnės instancijos teismai to paties proceso metu nurodė iš žemesnės instancijos teismų sprendimų pašalinti formuluotes, neatitinkančias nekaltumo prezumpcijos, arba grąžino tokias bylas nagrinėti iš naujo.

53. Taip pat Vyriausybė teigė, kad pareiškėja nesuteikė Lietuvos teismams galimybės ištaisyti tariamus jos teisių pažeidimus, todėl jos skundas turėjo būti atmestas pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį dėl visų veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo.

2. Pareiškėja

54. Pareiškėja teigė, kad neturėdama procesinio statuso baudžiamosiose bylose, iškeltose kitų įtariamųjų atžvilgiu, ji neturėjo jokios galimybės apsiginti nuo kaltinimų ir užginčyti atitinkamuose teismo sprendimuose esančius teiginius apie save. Ji teigė, kad Vyriausybės pasiūlytos teisinės gynybos priemonės (žr. šio sprendimo 49–52 punktus) buvo aktualios tik jai iškeltaje byloje, bet nebūtų turėjusios poveikio teismo nuosprendžiams, priimtiems trečiųjų asmenų bylose, kuriose buvo pažeista jos teisė į nekaltumo prezumpciją.

55. Atsakydama į Vyriausybės argumentą, kad ji turėjo kreiptis į teismą su prašymu tęsti jos bylos nagrinėjimą nepaisant suėjusio senaties termino (žr. šio sprendimo 50 punktą), pareiškėja nurodė, kad procesas jos atžvilgiu užtruko daugiau nei dešimt metų, per kuriuos jai buvo taikomi įvairūs asmens laisvės apribojimai, todėl ji sutiko, kad byla būtų nutraukta dėl senaties termino ir baigtųsi stresas bei nepatogumai.

B. Teismo vertinimas

56. Teismas pirmiausia išnagrinės Vyriausybės prieštaravimą, pagrįstą tuo, kad pareiškėja nepanaudojo visų vidaus teisinės gynybos priemonių.

57. Teismas primena šiuo atžvilgiu bendruosius principus, nurodytus, *inter alia*, sprendime byloje *Vučković ir kiti prieš Serbiją* ([DK] (preliminarūs prieštaravimai), Nr. 17153/11 ir dar 29, §§ 69–77, 2014 m. kovo 25 d.), visų pirma tai, kad Teismo vaidmuo yra subsidarius žmogaus teises ginančių

nacionalinių sistemų atžvilgiu. Todėl tikslinga, kad nacionaliniai teismai iš pradžių turėtų galimybę spręsti vidaus teisės atitikties Konvencijai klausimus, o jeigu vėliau vis dėlto peticija būtų pateikta Strasbūrai, Europos Žmogaus Teisių Teismas pasinaudotų nacionalinių teismų, turinčių tiesioginį ir nuolatinį ryšį su savo valstybės teisinėmis ir socialinėmis realijomis, vertinimais (žr., be daugelio kitų, *Burden prieš Jungtinę Karalystę* [DK], Nr. 13378/05, § 42, ECHR 2008).

58. Šioje byloje Vyriausybė teigė, *inter alia*, kad pareiškėja turėjo galimybę pateikti civilinį ieškinį ir gauti piniginę kompensaciją už garbės ir orumo pažeidimą (žr. šio sprendimo 51 punktą).

59. Teismas jau anksčiau yra pripažinęs, kad civilinės teisės gynimo priemonė iš esmės gali būti laikoma veiksminga dėl tariamų nekaltumo prezumpcijos pažeidimų (žr. *Gutsanovi prieš Bulgariją*, Nr. 34529/10, § 178, ECHR 2013 (ištraukos)). Keliose bylose jis nustatė, kad civilinėje teisėje numatytos teisinės gynybos priemonės, suteikiančios galimybę gauti piniginę kompensaciją kartu su įvairiomis kitomis nekaltumo prezumpcijos pažeidimo pripažinimo ar nutraukimo procedūromis, yra veiksmingos pagal Konvenciją (žr. *Babjak ir kiti prieš Slovakiją* (nut.), Nr. 73693/01, 2004 m. kovo 30 d.; *Marchiani prieš Prancūziją* (nut.), Nr. 30392/03, 2008 m. gegužės 27 d.; *Ringwald prieš Kroatiją* (nut.) [Komitetas], Nr. 14590/15 ir 25405/15, §§ 54–56, 2019 m. sausio 22 d.).

60. Šioje byloje Vyriausybė pateikė keletą nacionalinės teismų praktikos pavyzdžių, kai asmenys tvirtino, kad teiginiai, pristatę juos kaip padariusius nusikalstamą veiką, pažeidė jų garbę ir orumą, ir vienam iš tų asmenų pavyko gauti piniginę kompensaciją (žr. šio sprendimo 51 punktą). Teismo nuomone, Vyriausybės nurodyta teisių gynimo civiline tvarka priemonė iš pažiūros neatrodo neveiksminga pareiškėjos skundo dėl jos teisės į nekaltumo prezumpciją atžvilgiu.

61. Be to, šioje byloje Teismas neišvelgia jokių išskirtinių aplinkybių, kurios galėtų atleisti pareiškėją nuo pareigos pasinaudoti Vyriausybės nurodyta kompensacine teisinės gynybos priemone. Šiuo atžvilgiu Teismas primena, kad vien tik abejonės dėl konkrečios teisinės gynybos priemonės sėkmės perspektyvų, kai ji nėra akivaizdžiai beviltiška, nėra pateisinama priežastis ja nepasinaudoti (žr. *Vučković ir kiti*, minėta pirmiau, § 74, *Scoppola prieš Italiją* (Nr. 2) [DK], Nr. 10249/03, § 70, 2009 m. rugsėjo 17 d.).

62. Tačiau pareiškėja nepateikė nei civilinio ieškinio dėl žalos atlyginimo už garbės ir orumo pažeidimą (žr. šio sprendimo 44 punktą), nei paprašė Vilniaus apygardos teismo tęsti jai iškeltos baudžiamosios bylos nagrinėjimą suėjus senaties terminui ir ją išteisinti, kad būtų išsklaidytos bet kokios abejonės dėl jos nekaltumo (žr. šio sprendimo 33, 34 ir 42 punktus); žr. *mutatis mutandis*, *Adolf prieš Austriją*, 1982 m. kovo 26 d., § 40, A serija, Nr. 49).

63. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, Teismas daro išvadą, kad pareiškėja nepasinaudojo vidaus teisinės gynybos priemonėmis savo skundo pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies a punktą atžvilgiu. Todėl jis pripažįsta, kad šis skundas nepriimtinas vadovaujantis Konvencijos 35 straipsnio 1 ir 4 dalimis.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS 13 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

64. Pareiškėja taip pat skundėsi, kad neturėjo jokios galimybės apskūsti teismo nuosprendžių, priimtų procesuose prieš trečiuosius asmenis, o tai turėjo įtakos jos teisei į nekaltumo prezumpciją. Ji nesirėmė jokia konkrečia Konvencijos nuostata.

65. Kadangi būtent Teismas sprendžia dėl bylos faktų teisinio kvalifikavimo (žr. *Radomilja ir kiti prieš Kroatiją* [DK], Nr. 37685/10 ir 22768/12, §§ 114 ir 126, 2018 m. kovo 20 d.), jis mano, kad bylą reikia nagrinėti pagal Konvencijos 13 straipsnį, kuriame nurodyta:

„Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, nustatytos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją nepriklausomai nuo to, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas.“

A. Priimtinumas

66. Teismas pažymi, kad šis skundas nėra akivaizdžiai nepagrįstas Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punkto požiūriu, taip pat jis nėra nepriimtinas kokiu nors kitu pagrindu. Todėl jis turi būti pripažintas priimtinu.

B. Esmė

1. Šalių argumentai

67. Šalių argumentai buvo pateikti skundo pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį kontekste (žr. šio sprendimo 49–55 punktus).

2. Teismo vertinimas

68. Teismas pakartoja, kad 13 straipsniu garantuojama galimybė nacionaliniu lygmeniu pasinaudoti teisių gynimo priemone, skirta skųstis dėl Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimo. Todėl, nors Susitariančiosioms Valstybėms suteikiama tam tikra veiksmų laisvė pasirinkti, kaip jos įgyvendina savo įsipareigojimus pagal šią nuostatą, jos turi numatyti vidaus teisinės gynybos priemonę, kuri leistų kompetentingai nacionalinei institucijai ir iš esmės išnagrinėti atitinkamą Konvencija pagrįstą skundą, ir tinkamai ištaisyti padėtį. 13 straipsnyje numatytos pareigos apimtis

priklauso nuo pareiškėjo skundo pagal Konvenciją pobūdžio, tačiau bet kuriuo atveju teisinės gynybos priemonė turi būti „veiksminga“ tiek praktiškai, tiek teisiškai, visų pirma tuo požiūriu, kad valstybės institucijų veiksmai ar neveikimas neturi nepagrįstai trukdyti ja pasinaudoti. Tam tikromis aplinkybėmis vidaus teisėje numatytų teisinės gynybos priemonių visuma gali atitikti 13 straipsnio reikalavimus (žr. *De Tommaso prieš Italiją* [DK], Nr. 43395/09, § 179, 2017 m. vasario 23 d., ir ten nurodytas bylas). Teismas taip pat pakartoja, kad atsakovė Vyriausybė privalo parodyti jos siūlomų teisinės gynybos priemonių praktinį veiksmingumą konkrečiomis nagrinėjamomis aplinkybėmis, pateikdama pavyzdžių iš atitinkamų nacionalinių teismų praktikos arba administracinių institucijų sprendimų (žr. *Varga ir kiti prieš Vengriją*, Nr. 14097/12 ir dar 5, §§ 50, 2015 m. rugsėjo 8 d.).

69. Šioje byloje Teismas jau išnagrinėjo Vyriausybės pasiūlytas vidaus teisinės gynybos priemones ir nustatė, kad pareiškėja galėjo pasinaudoti veiksminga civilinėje teisėje numatyta teisinės gynybos priemone (žr. šio sprendimo 56–63 punktus). Todėl Teismas daro išvadą, kad Konvencijos 13 straipsnis nebuvo pažeistas.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS

1. Balsų dauguma *skelbia* skundą pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį nepriimtinu.
2. Vienbalsiai *skelbia* skundą pagal Konvencijos 13 straipsnį priimtinu.
3. Keturiais balsais prieš tris *nusprendžia*, kad Konvencijos 13 straipsnis nebuvo pažeistas.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2019 m. rugsėjo 3 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Kanclerė
Marialena Tsirli

Pirmininkė
Ganna Yudkivska

Remiantis Konvencijos 45 straipsnio 2 dalimi ir Teismo reglamento 74 taisyklės 2 dalimi, prie šio sprendimo pridedama teisėjų P. Pinto de Albuquerque, E. Kūrio ir P. Paczolay bendra atskiroji nuomonė.

G. Y.
M. T.

TEISĖJŲ
P. PINTO DE ALBUQUERQUE, E. KŪRIO IR P. PACZOLAY
ATSKIROJI NUOMONĖ

1. Teisėjų kolegija pareiškėjos skundą pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį pripažino nepriimtinu ir konstatavo, kad 13 straipsnis nebuvo pažeistas (sprendimo rezoliucinės dalies 1 ir 3 punktai). Mes nesutinkame. Šiose išvadose neteisingai pateikiami Lietuvos Vyriausybės argumentai ir iškreipiama vidaus teisė. Be to, motyvai, kuriais grindžiamos šios išvados, prieštarauja Teismo praktikai.

2. Pareiškėjos skundų esmė yra tai, kad ji, neturėdama jokio procesinio statuso (net liudytojos) trečiųjų asmenų (t. y. kitų įtariamųjų iki jų bylų atskyrimo nuo pareiškėjos bylos) baudžiamosiose bylose, jose priimtuose nuosprendžiuose buvo nurodyta kaip padariusi nusikalstamą veiką. Nors jos baudžiamoji byla buvo nutraukta dėl senaties, minėtose bylose jai mesti *de facto* kaltinimai išliks visam laikui, jei nuosprendis įsiteisės.

3. Šioje nuomonėje kritikuojame daugumos argumentus ir siūlome alternatyvų požiūrį, kuris lemtų priešingą išvadą, t. y. kad skundas pagal 6 straipsnio 2 dalį yra priimtinas ir kad 3 straipsnis buvo pažeistas.

I

4. Kolegijos daugumos argumentus dėl skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį (ne)priimtumo (sprendimo 58–63 punktai) galima apibendrinti taip. Vyriausybė teigė, kad pareiškėja turėjo galimybę pateikti civilinį ieškinį ir gauti piniginę kompensaciją už garbės ir orumo pažeidimą. Civilinėje teisėje numatyta teisinės gynybos priemonė iš esmės gali būti laikoma veiksminga Konvencijos požiūriu dėl tariamų nekaltumo prezumpcijos pažeidimų. Kai kuriose bylose Teismas konstatavo, kad civilinėje teisėje numatytos teisinės gynybos priemonės, suteikiančios galimybę gauti piniginę kompensaciją, kartu su įvairiomis kitomis nekaltumo prezumpcijos pažeidimo pripažinimo ar nutraukimo procedūromis yra veiksmingos. Vyriausybė pateikė nacionalinių teismų praktikos pavyzdžių, kai asmenys įrodinėjo, kad teiginiai, kuriuose jie buvo nurodyti kaip įvykdę nusikalstamą veiką, pažeidė jų garbę ir orumą. Vienam iš jų pavyko prisiteisti piniginę kompensaciją. Tokia teisinės gynybos priemonė „iš pažiūros“ neatrodo neveiksminga pareiškėjos skundo dėl teisės į nekaltumo prezumpciją atveju. Kolegijos dauguma nematė jokių išskirtinių aplinkybių, dėl kurių pareiškėja galėjo būti atleista nuo pareigos pasinaudoti minėta kompensacine teisinės gynybos priemone, o „vien tik abejonės“ dėl tokios priemonės sėkmės perspektyvų, kai ji nėra „akivaizdžiai beviltiška“, nėra laikytina pateisinama priežastimi ja nesinaudoti. Be to, pareiškėja neprašė teismo tęsti jai iškeltos baudžiamosios bylos nagrinėjimo suėjus senaties terminui ir ją išteisinti, kad būtų išsklaidytos bet kokios abejonės dėl jos nekaltumo. Taigi ji nepanaudojo visų

vidaus teisinės gynybos priemonių, numatytų civilinėje teisėje (kompensacinių priemonių) ir baudžiamojoje teisėje, savo skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį atžvilgiu.

5. Kolegijos dauguma savo vardu tik vienu sakiniu užsiminė apie minėtą baudžiamojoje teisėje numatytą teisinės gynybos priemonę. Toks paminėjimas tik prabėgomis parodė labai nekritišką požiūrį. Šios nuomonės 45 ir 46 punktuose mes, priešingai nei kolegijos dauguma, skiriame daugiau nei kelis žodžius šiai „papildomai“ teisinės gynybos priemonei, kuri turėjo priversti kolegijos daugumą kilstelėti antakių, bet to nepadarė. Vis dėlto skundui pagal 6 straipsnio 2 dalį atmesti pakako to, kad pareiškėja nepasinaudojo civilinėje teisėje įtvirtinta teisinės gynybos priemone. Tai pagrindinis kolegijos daugumos argumentas, kuriuo remiantis buvo pritarta Vyriausybės prieštaravimui dėl skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį priimtino.

6. Tačiau šis pagrindinis argumentas yra *pagrįstas fikcija*. Mat visus argumentus, kuriuos kolegijos dauguma susiejo su Vyriausybės prieštaravimu dėl skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį priimtino, Vyriausybė pateikė ne pagrįsdama šį prieštaravimą, o kaip argumentus dėl skundo pagal 13 straipsnį.

Akivaizdu, kad *Vyriausybė nepareiškė prieštaravimo dėl vidaus teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį atžvilgiu*. Priešingai nei teigia kolegijos dauguma, tokio prieštaravimo nebuvo pateikta. Kolegijos dauguma jį išvelgė net ne tarp kito prieštaravimo eilučių, o kažkur šalia jo; pati jį suformulavo, o paskui priėmė, tarsi Vyriausybė jį būtų pateikusi.

7. Pranešdamas šalims apie peticiją pagal 6 straipsnio 2 dalį, Teismas joms uždavė du klausimus (žr. 2017 m. rugsėjo 20 d. pranešimą). Pirmasis klausimas buvo toks:

„[a]r šioje byloje buvo laikomasi nekaltumo prezumpcijos, kurią garantuoja Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis, atsižvelgiant į kitų asmenų ir bendrovių atžvilgiu iškeltose bylose priimtų nuosprendžių dalis, kurios susijusios su tariamu pareiškėjos dalyvavimu organizuotoje grupėje, užsiimančioje sukčiavimu, turto pasisavinimu, dokumentų klastojimu ir susijusiomis nusikalstamomis veikomis (žr. *Karaman prieš Vokietiją*, Nr. 17103/10, §§ 42–43 ir 64–71, 2014 m. vasario 27 d., *Navalnyy ir Ofitserov prieš Rusiją*, Nr. 46632/13 ir 28671/14, §§ 103–105, 2016 m. vasario 23 d.)?

8. Vyriausybė savo argumentuose paminėjo, kad pareiškėja neišnaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, kuriomis ji tariamai galėjo pasinaudoti (žr. šio sprendimo 16 punktą). Tai paminėta *prabėgomis ir painiai*. Kaip bebūtų, šis argumentas susijęs ne su skundu pagal 6 straipsnio 2 dalį, o su skundu pagal 13 straipsnį, ir yra pateiktas *po atitinkama antrašte*. Be to, taip užsiminusi apie vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimą, Vyriausybė *daro išvadą*, kad skundas pagal 13 straipsnį turėtų būti pripažintas nepriimtinu *kaip akivaizdžiai nepagrįstas*, o ne dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo (žr. šios nuomonės 18 punktą).

Bėda yra tai, kad Vyriausybės argumentus dėl 13 straipsnio, kuriuose visų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimas paminėtas prabėgomis, kolegijos dauguma pavertė esminiu „Vyriausybės“ prieštaravimu dėl visų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį atžvilgiu.

9. Pagal nusistovėjusią Teismo praktiką, prieštaravimas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo negali būti nagrinėjamas paties Teismo iniciatyva (žr., be daugelio kitų, *Khlaifia ir kiti prieš Italiją* [DK], Nr. 16483/12, §§ 51–54, ECHR 2016 (ištraukos), ir *Navalnyy prieš Rusiją* [DK], Nr. 29580/12 ir dar keturios, § 62, 2018 m. lapkričio 15 d.). Teismas visada skyrė prieštaravimus dėl visų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo ir, pavyzdžiui, prieštaravimus dėl šešių mėnesių taisyklės nesilaikymo: pastarieji prieštaravimai „[yra] susiję su Teismo jurisdikcija“ ir todėl Teismui „nėra kliūčių juos nagrinėti savo iniciatyva“, o pirmiau paminėti prieštaravimai nesusiję su Teismo jurisdikcija ir Teismas negali jų nagrinėti *proprio moto* (žr., *mutatis mutandis*, *Navalnyy*, *loc. cit.*, ir ten nurodytas bylas).

Toks požiūris pagrįstas. Strasbūro teismas yra tarptautinis teismas, sudarytas iš teisėjų, kuriems svetima ta teisės sistema, kurios nuostatos vertinamos jo nagrinėjamoje byloje. Todėl jis neturėtų apsimesti, kad *žino* vidaus teisę *ir gali ja remtis*, jei atsakovė Vyriausybė nenurodė, kad egzistuoja nacionalinės teisės nuostata, kuria reikėtų remtis. Priešingu atveju kiltų pavojus, kad Teismas sukurs dar neegzistuojančią vidaus teisinės gynybos priemonę.

10. Lietuvos Vyriausybei gerai žinoma praktika, kad prieštaravimas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo turi būti pareikštas aiškiai, o ne kažkur tarp eilučių, juolab ne „pagal nutylėjimą“. Kai Vyriausybė remiasi koku nors nepriimtino pagrindu (ne tik visų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimu), ji visada tai daro aiškiai: ji ne tik paaiškina prieštaravimą toje savo pastabų dalyje, kurioje nagrinėjamas skundas pagal konkrečią Konvencijos nuostatą, bet ir pamini ją atitinkamos pastabų dalies antraštėje, taip pat įžanginėje ir baigiamojoje dalyse.

Tai galima iliustruoti keletu naujausių pavyzdžių (pradedant vėlesnėmis ir baigiant ankstesnėmis bylomis).

11. Byloje *M.A. ir kiti prieš Lietuvą* (Nr. 59793/17, 2018 m. gruodžio 11 d.) Vyriausybė savo pastabas suskirstė į šias dalis: I. Įvadas; II. Faktai; III. Bylai svarbi ES teisė; IV. Bylai svarbi vidaus teisė; V. Vyriausybės argumentai dėl peticijos nepriimtino; VI. Vyriausybės argumentai, kad Konvencija nebuvo pažeista. Vyriausybei buvo užduoti klausimai dėl 3 ir 13 straipsnių. V skirsnyje ji aiškiai pateikė prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo skundo pagal 3 straipsnį atžvilgiu. VI skyriuje ji iš eilės aptarė skundų pagal 3 ir 13 straipsnius esmę.

12. Byloje *Kožemiakina prieš Lietuvą* (Nr. 231/15, 2018 m. spalio 2 d.) Vyriausybė savo pastabas suskirstė į šias dalis: I. Įvadas; II. Faktai; III. Bylai

svarbi vidaus teisė ir praktika; IV. Vyriausybės preliminarūs prieštaravimai (su paantrašte „Dėl bylos priimtumo“); V. Teisė (su paantrašte „Dėl bylos esmės“). IV skirsnyje aiškiai pateiktas prieštaravimas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo.

13. Byloje *D. R. prieš Lietuvą* (Nr. 691/15, 2018 m. birželio 26 d.) Vyriausybė savo pastabas suskirstė į šias dalis: I. Įvadas; II. Faktai; III. Bylai svarbi vidaus teisė; IV. Vyriausybės preliminarūs prieštaravimai, pateikti kartu su atsakymu į pirmąjį Teismo klausimą; V. Teisė. IV skirsnyje aiškiai pateiktas prieštaravimas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo.

14. Ir taip toliau, ir panašiai.

Kiti pavyzdžiai, rodantys, kad norėdama pareikšti prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo Lietuvos Vyriausybė tai daro aiškiai, yra šie: *Šidlauskas prieš Lietuvą* (Nr. 51755/10, 2017 m. liepos 11 d.); *Mardosai prieš Lietuvą* (Nr. 42434/15, 2017 m. liepos 11 d.); *Šimkus prieš Lietuvą* (Nr. 41788/11, 2017 m. birželio 13 d.); *Lisovskij prieš Lietuvą* (Nr. 36249/14, 2017 m. gegužės 2 d.); *Paulikas prieš Lietuvą* (Nr. 57435/09, 2017 m. sausio 24 d.); *Misiukonis ir kiti prieš Lietuvą* (Nr. 49426/09, 2016 m. lapkričio 15 d.); *Kraulaidis prieš Lietuvą* (Nr. 76805/11, 2016 m. lapkričio 8 d.).

Būtų galima rasti dar daugiau panašių ar net identiškų pavyzdžių, jei nukeliautume toliau į praeitį.

15. Kitaip nei minėtose bylose, Vyriausybės pastabų šioje byloje struktūra yra tokia: I. Įvadas; II. Faktai; III. Bylai svarbi vidaus teisė; IV. Vyriausybės argumentai, kad Konvencijoje įtvirtintos teisės ir garantijos nebuvo pažeistos. IV skirsnio pirmoje pastraipoje nurodyta:

„Vyriausybė mano, kad peticija yra nepagrįsta, todėl nepriimtina. Todėl, atsakydama į Teismo pateiktus klausimus, Vyriausybė stengsis pateikti įtikinamus argumentus, kad 6 straipsnio 2 dalies ir Konvencijos reikalavimai nebuvo pažeisti“ (§ 33).

Toliau eina antraštė „Dėl Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies nepažeidimo“. Vėliau pakartojamas Teismo klausimas šalims dėl tariamo 6 straipsnio 2 dalies pažeidimo (žr. šios nuomonės 7 punktą). Tolesnėse pastraipose pateikiama nuoroda į Teismo praktiką dėl nekaltumo prezumpcijos ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir aptariamą pareiškėjos bylos aplinkybės atsižvelgiant į šią praktiką. Tada daroma išvada, kad:

„<...> peticija yra *akivaizdžiai nepagrįsta* ir turėtų būti pripažinta nepriimtina pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis. Jei Teismas manytų kitaip, Vyriausybė teigia, kad pareiškėja galėjo pasinaudoti kitomis veiksmingomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis, kad apgintų savo teises pagal nacionalinę teisę (žr. 49 punktą)“ (§ 45; išskirta mūsų).

Šiose citatose, priešingai nei pirmiau pateiktuose pavyzdžiuose, nėra aiškaus prieštaravimo dėl nepriimtumo remiantis vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimu.

Koks nors kitoks Vyriausybės argumentų aiškinimas būtų *gana dirbtinis*.

16. Toliau pastabose pakartojamas antrasis Teismo klausimas šalims – dėl tariamo 13 straipsnio pažeidimo:

„[a]r pareiškėja galėjo pasinaudoti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemone savo skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį atžvilgiu, kaip to reikalaujama Konvencijos 13 straipsnyje?“

Tolesnėse pastraipose nurodomos įvairios vidaus teisinės gynybos priemonės, kuriomis, Vyriausybės nuomone, pareiškėja galėjo pasinaudoti. Nurodžiusi civilinėje teisėje numatytas teisinės gynybos priemones, Vyriausybė teigia, kad

„pareiškėja šiuo atžvilgiu neišnaudojo civilinėje teisėje numatytų teisinės gynybos priemonių“ (§ 49)

ir kad

„pareiškėjos skundai dėl tariamo nekaltumo prezumpcijos pažeidimo, susiję su tariamu jos teisės į gynybą pažeidimu priimant nuosprendžius dėl kitų kaltinamųjų byloje, turi būti atmesti pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį dėl veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo“ (§ 50).

Nurodžiusi, kad pareiškėja turėjo prašyti vidaus teismų nagrinėti jos bylą jau suėjus senaties terminui, Vyriausybė teigia, kad

„[pareiškėjos] skundai dėl tariamo nekaltumo prezumpcijos pažeidimo, susiję su jos pačios bylos nagrinėjimo neteisingumo klausimu, turi būti atmesti pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį dėl visų veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo“ (§ 55).

Priminsime, kad šie argumentai, kuriuose minimas vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimas, pateikiami *13 straipsniu pagrįsto skundo kontekste ir po atitinkama antrašte*.

17. Paskutinėse pastabų pastraipose Vyriausybė pakartoja savo argumentą, kad teismai nepažeidė pareiškėjos teisės į nekaltumo prezumpciją baudžiamajame procese kitų įtariamųjų atžvilgiu, ir teigia, kad

„buvo ir kitų veiksmingų teisinės gynybos priemonių, kuriomis pareiškėja galėjo pasinaudoti pagal nacionalinę teisę“ (§ 56)

ir kad

„bendrai paėmus, baudžiamasis procesas pareiškėjos atžvilgiu laikytinas teisingu“. (*ibid.*)

18. Bendra Vyriausybės pastabose padaryta išvada:

„[a]pibendrinant, Vyriausybė laikosi pozicijos, kad pareiškėjos teisė į nekaltumo prezumpciją buvo gerbiama, todėl dabartinė padėtis nėra nesuderinama su Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje numatytomis procesinėmis garantijomis. Vis dėlto pareiškėja taip pat galėjo pasinaudoti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemone savo skundo pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį atžvilgiu, kaip reikalaujama pagal Konvencijos 13 straipsnį. Todėl ši *peticijos dalis yra akivaizdžiai nepagrįsta* ir dėl šios priežasties turėtų būti pripažinta nepriimtina pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis“ (§ 57; išskirta mūsų).

19. Darytina išvada, kad Vyriausybės pastabos šioje byloje savo struktūra ir turiniu labai skiriasi nuo pastabų, pateiktų 10-yje bylų, paminėtų šios nuomonės 11–14 punktuose. Pastabose neužsiminta apie prieštaravimą dėl nepriimtino. Išanginėje pastraipoje, kurioje išdėstyti Vyriausybės argumentai, neminimas prieštaravimas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo. Baigiamojoje pastraipoje tai taip pat nepaminėta. Vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimas neminimas ir toje Vyriausybės pastabų dalyje, kurioje kalbama apie skundą pagal 6 straipsnio 2 dalį. Tai paminėta *tik pastabose dėl skundo pagal 13 straipsnį*, tačiau *ne išvadoje*. Pirmiausia paminėtos civilinėje teisėje numatytos priemonės, kuriomis pareiškėja tariamai galėjo pasinaudoti, taip pat minimas „neteisingas [jos] bylos nagrinėjimas“ (§ 55), dėl kurio ji nesiskundė.

20. Iš šių dviejų paminėjimų reikėtų atidžiau pažvelgti į pirmąjį, nes būtent šiam trumpam paminėjimui kolegijos dauguma šioje byloje suteikė lemiamą, nepagrįstai didelę reikšmę (53 punktas). Tačiau šis paminėjimas sprendime nei cituojamas, nei tinkamai atkartotas. Neatsižvelgiama ir į pirmiau aprašytą jo kontekstą. Taip jis iškraipomas. Todėl verta pacituoti visą atitinkamą argumentą (jo fragmentas jau buvo pacituotas šios nuomonės 19 punkte):

"[a]tsižvelgdama į tai, kas išdėstyta pirmiau, Vyriausybė konstatuoja, kad pareiškėja nesuteikė Lietuvos teismams galimybės užkirsti kelią pažeidimams, kuriais jie buvo kaltinami, ar juos ištaisyti. Todėl *pareiškėjos skundai dėl tariamo nekaltumo prezumpcijos pažeidimo, susiję su tariamu jos teisės į gynybą pažeidimu priimant nuosprendžius kitų kaltinamųjų atžvilgiu*, turi būti atmesti pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį *dėl veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo*, todėl *ši peticijos dalis* turi būti pripažinta nepriimtina pagal Konvencijos 35 straipsnio 4 dalį“ (§ 50; išskirta mūsų).

Kaip minėta, šie argumentai pateikti *skundo pagal 13 straipsnį, o ne skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį kontekste*. Į klausimą, susijusį su tariamu 6 straipsnio 2 dalies pažeidimu, šiame etape jau atsakyta: Vyriausybė padarė išvadą, kad pareiškėjos skundas pagal 6 straipsnio 2 dalį turėtų būti pripažintas nepriimtinu kaip *akivaizdžiai nepagrįstas*, bet ne dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo (žr. šios nuomonės 15 punktą).

21. *Tariamo vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo paminėjimai prabėgomis negali būti prilyginami aiškiam prieštaravimui šiuo klausimu* – priešingai nei aiškūs prieštaravimai, kuriuos Vyriausybė pateikė daugelyje kitų bylų. Juo labiau *argumentai dėl skundo pagal 13 straipsnį neturėtų būti prilyginami argumentams dėl skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį priimtino*.

Be to, toks – iš esmės dvigubas – prilyginimas reikštų, kad *Teismas savo iniciatyva pareiškia prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo*, kitaip tariant, *teikia argumentus Vyriausybės vardu*, o Teismas *neturi teisės to daryti*.

Vis dėlto tai buvo padaryta.

22. Tačiau tai dar ne viskas. Vyriausybės argumentai dėl skundo pagal 13 straipsnį, kuriuose vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimas paminėtas tik prabėgomis, tarsi mostelėjus burtų lazdele buvo paversti prieštaravimu dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį atžvilgiu. *Taip panaikinamas bet koks skirtumas tarp 13 straipsnio ir 35 straipsnio 1 dalies nuostatos dėl teisinės gynybos priemonių panaudojimo*, nes, jei laikomasi daugumos požiūrio, 35 straipsnio 1 dalis *de facto* aprėpia ir 13 straipsnį, ir pastarasis tėra 35 straipsnio 1 dalies priedas, *netaikytinas atskirai*. Mat tuo atveju, jei 35 straipsnio 1 dalies prasme *nebuvo* panaudotos visos vidaus teisinės gynybos priemonės, kaip pareiškėja gali teigti, kad neturėjo galimybės „pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamas[i] į valstybės instituciją“, kaip reikalaujama pagal 13 straipsnį?!

Atrodo kaip užburtas ratas. Ar taip yra?

23. Iš tiesų – ne.

13 straipsnis ir teisinių priemonių panaudojimo taisyklė, įtvirtinta 35 straipsnio 1 dalyje, tarpusavyje nėra nesusijusios. Pareiškėjai privalo pasinaudoti tik tomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis, kurios yra ir teoriškai, ir praktiškai prieinamos, t. y. kuriomis galima pasinaudoti siekiant žalos atlyginimo ir kurios gali būti pagrįstai laikomos perspektyviomis (žr., be kita ko, *Sejdovic prieš Italiją* [DK], Nr. 56581/00, § 46, ECHR 2006-II). Taigi ir pagal 13 straipsnį, ir pagal 35 straipsnio 1 dalį teisinės gynybos priemonės turi būti veiksmingos, o ne tik formalios ar iliuzinės. Tačiau, nepaisant sąsajų tarp 13 straipsnio ir teisinių priemonių panaudojimo taisyklės, įtvirtintos 35 straipsnio 1 dalyje, yra vienas svarbus jas skiriantis bruožas.

13 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę. Tai yra 13 straipsnio paskirtis ir jo *raison d'être*. Jo funkcija iš esmės atitinka jo paskirtį. 13 straipsniu remiasi pareiškėjai, teigiantys, kad jiems nebuvo prieinama veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, kuri būtų suteikusi galimybę skųstis dėl Konvencijoje įtvirtintos teisės pažeidimo. Atsakovės vyriausybės niekada nesiremia 13 straipsniu.

35 straipsnio 1 dalies paskirtis yra kitokia. Joje nustatyti Teismui teikiamų peticijų priimtumo kriterijai, įskaitant reikalavimą, kad turi būti panaudotos visos vidaus teisinės gynybos priemonės. Šiuo požiūriu jis teikia gaires (ir) pareiškėjams. Tačiau, priešingai nei 13 straipsniu, 35 straipsnio 1 dalimi niekada nesiremia pareiškėjai, o tik vyriausybės, įrodinėdamos, kad vienas ar keli iš šių kriterijų nebuvo įvykdyti.

Todėl 13 straipsnis yra priemonė, kurią Konvencija numato tik pareiškėjui (pareiškėjams) savo teisėms apginti. 35 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisinių priemonių panaudojimo taisyklė yra priemonė, kuri Konvencijoje numatyta vyriausybėms, kad jos galėtų įrodinėti prieš savo valstybę pateiktų skundų nepriimtinumą. Negalima painioti 13 straipsnio

paskirties su 35 straipsnio 1 dalies sąlygos dėl teisinės gynybos priemonių panaudojimo paskirtimi. Jos yra skirtingos – kaip ir jų atliekamos funkcijos.

24. Jei panaikintume skirtumą tarp 13 straipsnio nuostatos ir 35 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos sąlygos dėl teisinės gynybos priemonių panaudojimo, kaip tai daro kolegijos dauguma, tai reikštų, kad Konvencijos 13 straipsnyje pareiškėjai numatyta priemonė *Teismas savo iniciatyva* perdavė Vyriausybei, nors ši jau galėjo pasinaudoti kita Konvencijoje numatyta priemone, t. y. 35 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta sąlyga dėl teisinės gynybos priemonių panaudojimo, tačiau ja nepasinaudojo skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį atžvilgiu. *Kolegijos dauguma atliko darbą už Vyriausybę.*

25. Apibendrinami turime konstatuoti, kad skundas pagal 6 straipsnio 2 dalį yra priimtinas. Todėl jis turėjo būti nagrinėjamas iš esmės.

II

26. Jei 6 straipsnio 2 dalis būtų nagrinėjama iš esmės, turėtų būti konstatuotas šios nuostatos pažeidimas, nes visi gerai žinomi bendrieji nekaltumo prezumpcijos principai, kurių šioje nuomonėje nebūtina pakartoti, veda prie tokios išvados. Apeiti šiuos principus šioje byloje buvo įmanoma tik *pasitelkus išradinę filtravimo mechanizmą* – kolegijos daugumos pritarimą prieštaravimui dėl skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį priimtinumui, kurio, kaip įrodyta pirmiau, Vyriausybė savo pastabose net nepareiškė.

27. Dėl pareiškėjos ir asmenų, kurių atžvilgiu buvo priimti ginčijami nuosprendžiai, iš pradžių buvo atliekamas tas pats ikiteisminis tyrimas. Buvo įtariama, kad jie atliko įvairius vaidmenis organizuotoje grupėje, įvykdžiusioje daug nusikalstamų veikų (sukčiavimas, dokumentų klastojimas ir kt.). Nėra pagrindo abejoti, kad faktinės aplinkybės, nustatytos tiems kitiems asmenims iškeltaje byloje, ir joje padarytos teisinės išvados buvo svarbūs ir atskirtoje pareiškėjos atžvilgiu iškeltaje byloje, kuri tuo metu buvo nagrinėjama (žr., *mutatis mutandis, Navalny ir Ofitserov prieš Rusiją*, minėta pirmiau, § 103, *Bauras prieš Lietuvą*, Nr. 56795/13, § 53, 2017 m. spalio 31 d.). Todėl reikia įvertinti, ar buvo taikomos tokios procesinės garantijos, užtikrinančios, kad tiems kitiems asmenims iškeltose bylose priimti nuosprendžiai nepakenktų vėlesnio proceso prieš pareiškėją teisingumui (*Bauras, loc. cit.*). Net jei minėtiems kitiems asmenims iškeltose bylose priimti nuosprendžiai nebuvo teisiškai privalomi teismams, nagrinėjantiems pareiškėjos bylą, jie turėjo būti suformuluoti taip, kad nekeltų abejonių dėl galimų išankstinių nuostatų pareiškėjos kaltės klausimu (*ibid.*). Kitaip tariant, teismai, nagrinėdami tiems kitiems asmenims iškeltas bylas, turėjo pakankamai aiškiai pasakyti, kad jie netiesiogiai nevertina pareiškėjos kaltės (*ibid.*, § 67).

28. Tiek Vilniaus apygardos teismas, tiek Kauno apygardos teismas savo nuosprendžių aprašomųjų dalių pradžioje atkartoją tekstą iš kaltinamųjų aktų, kuriuose pareiškėja buvo minima kaip kaltinamųjų bendrininkė. Teismai

aiškiai nenurodė, kad jie tik atkartoję prokuroro pateiktą kaltinamųjų aktų tekstą, nedarydami jokių išvadų dėl faktinių aplinkybių nustatymo ar pareiškėjos atsakomybės. Ar teiginys pažeidžia nekaltumo prezumpciją, turi būti nustatoma atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, kuriomis tas teiginys pasakytas (žr. *Paulikas prieš Lietuvą*, minėta pirmiau, § 55, ir ten nurodytas bylas). Skaitant visą nuosprendžių tekstą, akivaizdu, kad jų aprašomųjų dalių pradžioje buvo pateikti tik prokuroro, kuris neturėjo įgaliojimų daryti galutinių išvadų dėl kaltinamųjų kaltės, pareikšti kaltinimai (žr., *mutatis mutandis*, *Daktaras*, Nr. 42095/98, § 44, ECHR 2000-X), o ne aplinkybės, kurias teismai laikė nustatytomis. Todėl tos nuosprendžių dalys, kuriose pakartojami kaltinamieji aktai, nepaisant to, kad jose minima pareiškėja, neturėjo įtakos jos teisei į nekaltumo prezumpciją.

Be to, Kauno apygardos teismo nuosprendžio tekste pareiškėja daugiau neminima. Todėl šis nuosprendis nekelia klausimų 6 straipsnio 2 dalies atžvilgiu.

29. To negalima pasakyti apie Vilniaus apygardos teismo nuosprendį. Vertindamas įrodymus, teismas padarė išvadą, kad kaltinamasis V. D. iš kelių asmenų, *tarp jų ir pareiškėjos*, įgijo *suklastotas* sąskaitas faktūras ir kitus buhalterinės apskaitos dokumentus, šie *suklastoti* dokumentai buvo įtraukti į kaltinamosios bendrovės „D.“ buhalterinę apskaitą, o dalis iš jos sąskaitos paimtų pinigų buvo išmokėta kitiems asmenims, *tarp jų ir pareiškėjai*, už *suklastotų* dokumentų pateikimą. Teismas niekur nenurodė, kad nevertina pareiškėjos kaltės dėl minėtų nusikalstamų veikų, taip pat nenurodė, kad jos atžvilgiu buvo pradėta nagrinėti kita baudžiamoji byla (plg. *Karaman*, § 69; *Bauras*, § 54, abi minėtos pirmiau). Nors šis nuosprendis vėliau buvo iš dalies pakeistas apeliacine tvarka, šis pakeitimas neturėjo įtakos toms jo dalims, kuriose pareiškėja buvo paminėta (plg. *Bauras*, *loc. cit.*).

30. Vyriausybė teigė, kad tarp Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje byloje kaltinamiesiems pareiktų kaltinimų ir pareiškėjos veiksmų, kuriuos ji tariamai atliko dalyvaudama organizuotoje nusikalstamoje grupėje, buvo „stiprus faktinis ryšys“, todėl nuorodos į jos dalyvavimą šioje grupėje buvo būtinos nusikalstamų veikų aplinkybėms ir kaltinamųjų vaidmeniui nustatyti, taigi „neišvengiamos“; teismas nagrinėjo tik kaltinamųjų kaltę ir sąmoningai vengė paminėti tariamo pareiškėjos vaidmens darant nusikalstamas veikas daugiau, nei buvo būtina; ginčijamame nuosprendyje jos vaidmuo organizuotoje grupėje nebuvo nurodytas ir nebuvo jokių išvadų dėl jos baudžiamosios atsakomybės; todėl nuorodos į pareiškėją „apsiribojo neutraliu faktinių aplinkybių aprašymu“.

31. Nejmanoma sutikti su pirmiau pacituotu teiginiu apie „faktinių aplinkybių aprašymą“ „neutralumą“. Teismas savo išvadas dėl faktinių aplinkybių bei nuomonę apie pareiškėjos dalyvavimą darant nusikalstamas veikas pareiškė tokiomis formuluotėmis, kurios negali būti vertinamos kitaip nei kaip išankstinis nusistatymas (žr., *mutatis mutandis*, *Navalnyy ir Ofitserov*, minėta pirmiau, § 106; plg. *Yushchenko ir kiti prieš Ukrainą*,

Nr. 73990/01 ir dar trys, § 91, 2010 m. liepos 15 d.). Tai, kad nuosprendyje konkrečiai nenurodytas tariamas pareiškėjos, kaip organizatorės, vaidmuo, neturi reikšmės, nes jame teigiama, jog yra *nustatyta*, kad pareiškėja *atliko tam tikrą vaidmenį darant nusikalstamas veikas*, ir netgi pateikiami konkretūs duomenys (žr. visų pirma šios nuomonės 29 punkte pabrėžtus aspektus).

32. Sprendimo priėmėjo vartojamos formuluotės labai svarbios vertinant sprendimo ir jo motyvų atitiktį 6 straipsnio 2 daliai (žr. *Allen prieš Jungtinę Karalystę* [DK], Nr. 25424/09, § 126, ECHR 2013, ir ten nurodytas bylas). Šiuo atžvilgiu atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, t. y. aukščiausios nacionalinės teisminės institucijos baudžiamosios teisės klausimais, nacionalinių teismų praktikos apžvalgoje padarytą išvadą, kuri buvo paskelbta likus vos keliems mėnesiams iki ginčijamo Vilniaus apygardos teismo nuosprendžio. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad teismo nuosprendyje negali būti (išskyrus išimtį, kuri nėra svarbi šioje byloje) jokių formuluočių, kuriomis konstatuojama trečiųjų asmenų kaltė padarius nusikalstamas veikas (47 punktas). *Vilniaus apygardos teismo nuosprendis akivaizdžiai prieštarauja aiškiai išreikštai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijai*.

33. Šiuo Teismo sprendimu minėta pozicija buvo paneigta. Šiuo sprendimu, kuriuo nustatomas Teismo precedentas, nacionaliniams baudžiamosios jurisdikcijos teismams (deja, ne tik Lietuvos), nagrinėjantiems trečiųjų asmenų atžvilgiu iškeltas bylas, buvo suteikta *carte blanche* savo nuosprendžiuose nurodyti nusikalstamas veikas, kurias tariamai padarė asmuo, kuris nėra proceso dalyvis, neatsižvelgiant į tai, ar jo atžvilgiu yra iškelta atskira baudžiamoji byla (kurios iškėlimas savo ruožtu gali turėti tinkamą faktinį pagrindą arba jo neturėti), ir į tai, ar asmeniui iškelta byla buvo nutraukta ar ne. Su kolegijos daugumos palaiminimu dabar toks paminėjimas be jokių būtinų išlygų leidžiamas net asmenų, kuriems baudžiamoji byla niekada nebūtų iškelta, atžvilgiu. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nacionaliniams teismams buvo nustatęs griežtą draudimą, turėjusį sustiprinti tiek jų atsakomybę, tiek asmenų teisę į nekaltumo prezumpciją, Strasbūro teismas dabar siunčia žinią *urbi et orbi*, kad šie standartai sušvelninti. Teismo malonės dėka ne tik pareiškėja šioje byloje, bet ir visi asmenys, kurie teismų nuosprendžiuose trečiųjų asmenų atžvilgiu iškeltose bylose būtų paminėti kaip padarę nusikalstamas veikas, nors tose bylose neturi jokio procesinio statuso, dabar yra apdovanojami nuostabia perspektyva mėnesius ir metus bylinėtis su valstybe (pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 4 dalį teismai priima sprendimus „Lietuvos Respublikos vardu“ – taigi tas paminėjimas yra valstybės aktas). Mat dauguma, *neutralizavusi egzistuojančią prevencinę teisinę gynybos priemonę*, atrado, kad tokie asmenys gali pasinaudoti tam tikromis *ex post* vidaus teisinės gynybos priemonėmis. Dabar laikas aptarti 13 straipsniu pagrįstą skundą.

III

34. Kolegijos motyvai dėl skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį yra labai glausti, apsiriboja jo priimtino klausimu ir, kaip paaiškinta pirmiau, klaidingi. Motyvai dėl 13 straipsnio pagrįsto skundo (taip jį perkvalifikavo pats Teismas), kurio esmė yra ta, kad pareiškėja neturėjo jokios galimybės apskusti teismo nuosprendžių bylose, iškeltose trečiųjų asmenų atžvilgiu, turėjusių poveikį jos teisei į nekaltumo prezumpciją, yra dar glaustesni. Iš esmės juos sudaro vienas argumentas: kadangi „šioje byloje Teismas jau išnagrinėjo Vyriausybės pasiūlytas vidaus teisinės gynybos priemones ir nustatė, kad pareiškėja galėjo pasinaudoti civilinėje teisėje numatyta veiksminga teisinės gynybos priemone“, 13 straipsnis nebuvo pažeistas (69 punktas).

Štai ir viskas.

Taigi klausimas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių, kuriomis tariamai galėjo pasinaudoti pareiškėja, buvo išspręstas sprendimo dalyje dėl jos skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį priimtino.

35. Tačiau pažvelkime į šį klausimą iš 13 straipsnio perspektyvos ir atkreipkime dėmesį į tai, kaip tokios Vyriausybės siūlomos teisinės gynybos priemonės iki šiol vertintos Teismo praktikoje. Tai yra ir civilinėje, ir baudžiamojoje teisėje numatytos teisinės gynybos priemonės.

36. Pradėkime nuo civilinėje teisėje numatytų teisinės gynybos priemonių. Vyriausybė teigė, kad pareiškėja galėjo pareikšti civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo už garbės ir orumo pažeidimą. Pagal Lietuvos teisę tokia teisinės gynybos priemonė suteiktų pareiškėjai teisę į piniginę kompensaciją, tačiau *nesuteiktų jai teisės į ginčijamų teiginių, išdėstytų trečiųjų asmenų atžvilgiu priimtuose nuosprendžiuose, paneigimą ir neturėtų jokios kitokios įtakos šiems nuosprendžiams*.

37. Kolegijos dauguma daugiausiai dėmesio skyrė faktui, kad kai kuriose bylose Teismas *iš principo* neatmetė civilinėje teisėje numatytos teisinės gynybos priemonės, kaip veiksmingos teisinės gynybos priemonės tariamo nekaltumo prezumpcijos pažeidimo atveju (59 punktas). Taip buvo daugelyje bylų prieš Bulgariją, kurių didelė dalis buvo susijusios su ta pačia faktine situacija ir kuriose pareiškėjai skundėsi dėl valstybės pareigūnų viešų teiginių, kuriais pareiškėjai buvo paskelbti kaltais dar nepasibaigus baudžiamajam procesui prieš juos (*Gutsanovi prieš Bulgariją*, Nr. 34529/10, §§ 177–179, ECHR 2013 (ištraukos); *Toni Kostadinov prieš Bulgariją*, Nr. 37124/10, § 108, 2015 m. sausio 27 d.; *Slavov ir kiti prieš Bulgariją*, Nr. 58500/10, §§ 105–106, 2015 m. lapkričio 10 d.; *Alexey Petrov prieš Bulgariją*, Nr. 30336/10, § 63, 2016 m. kovo 31 d.; *Stoyanov ir kiti prieš Bulgariją*, Nr. 55388/10, § 97, 2016 m. kovo 31 d.; *Petrov ir Ivanova prieš Bulgariją*, Nr. 45773/10, § 40, 2016 m. kovo 31 d.; *Lolov ir kiti prieš*

Bulgariją, Nr. 6123/11, §§ 45–51, 2019 m. vasario 21 d.). Kolegijos dauguma konkrečiai remiasi byla *Gustanovi*.

Sprendime *nepaminėta* liko tai, kad visose minėtose bylose Teismas atmetė Vyriausybės prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo, motyvuodamas tuo, kad nebuvo įrodyta, jog tokia priemonė praktiškai egzistuoja.

38. Be to, keliose bylose prieš kitas valstybes Teismas *iš principo* neatmetė tokios teisės gynybos priemonės, kaip skundas dėl šmeižto prieš valstybės pareigūną, kuris padarė ginčijamą viešą pareiškimą, tačiau atmetė vyriausybių prieštaravimus, nes šios priemonės veiksmingumas pareiškėjų situacijoje nebuvo įrodytas pateikiant pakankamai nacionalinių teismų praktikos pavyzdžių (*Muradverdiyev prieš Azerbaidžaną*, Nr. 16966/06, § 98, 2010 m. gruodžio 9 d.; *Huseyn ir kiti prieš Azerbaidžaną*, Nr. 35485/05 ir dar trys, § 221, 2011 m. liepos 26 d.; *Van Deilena prieš Latviją* (nut.), Nr. 50950/06, § 73, 2012 m. gegužės 15 d.).

39. Kolegijos dauguma taip pat remiasi bylomis *Babjak ir kiti prieš Slovakiją* (nut., Nr. 73693/01, 2004 m. kovo 30 d.), *Marchiani prieš Prancūziją* (nut., Nr. 30392/03, 2008 m. gegužės 27 d.) ir *Ringwald prieš Kroatiją* ([Komitetas], nut., Nr. 14590/15 ir 25405/15, §§ 54–56, 2019 m. sausio 22 d.) ir pažymi, kad šiose bylose Teismas pripažino, jog civilinėje teisėje numatytos teisinės gynybos priemonės, suteikiančios galimybę gauti piniginę kompensaciją, kartu su įvairiomis kitomis nekaltumo prezumpcijos pažeidimo pripažinimo ar nutraukimo procedūromis laikytinos veiksmingomis pagal Konvenciją (59 punktas).

Bingo?

40. Tikrai ne. Priešingai.

Tose bylose civilinėje teisėje numatytos teisinės gynybos priemonės, kurias Teismas pripažino veiksmingomis, buvo papildytos „įvairiomis kitomis procedūromis“, pagal kurias be piniginės kompensacijos tam tikru būdu numatyta ir *galimybė paneigti ginčijamus teiginius*. Šioje byloje tokių esminių papildomų priemonių nebuvo.

41. Konkrečiai:

– byloje *Babjak ir kiti* (minėta pirmiau) pareiškėjas skundėsi, kad policijos sprendime netraukti jo baudžiamojon atsakomybėn dėl jauno amžiaus nurodyta, kad jis padarė nusikalstamą veiką. Teismas nustatė, kad po ginčijamo sprendimo policijos departamentas priėmė naują sprendimą ir konstatavo, kad nenustatyta, jog pareiškėjo veiksmuose buvo nusikalstamos veikos požymių. Antruojų sprendimu buvo faktiškai panaikintas pirmasis. Tokiomis aplinkybėmis Teismas manė, kad galimybė pareiškėjui reikalauti piniginės kompensacijos pagal Civilinį kodeksą yra veiksminga teisinės gynybos priemonė. Todėl skundas buvo atmestas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo. Atsižvelgdamas į tai, vėlesnėje byloje *Mikolajová prieš Slovakiją* (Nr. 4479/03, §§ 31–32, 2011 m. sausio 18 d.), kuri buvo susijusi su panašiu policijos sprendimu, bet joje nebuvo priimtas vėlesnis

sprendimas ankstesniajam panaikinti, Teismas aiškiai atskyrė ją nuo bylos *Babjak* ir atmetė Vyriausybės prieštaravimą, pagrįstą tuo, kad pareiškėjas nepareikalavo piniginės kompensacijos;

– byloje *Marchiani* (minėta pirmiau) pareiškėjas skundėsi dėl prokurorų ir teisėjų viešų teiginių. Pagal Prancūzijos civilinį kodeksą, jei nuteistas asmuo viešai apibūdinamas kaip kaltas dėl faktų, kurie yra ikiteisminio ar teismo tyrimo objektas, teisėjas gali nurodyti atitinkamame leidinyje atsakingų asmenų lėšomis paskelbti pranešimą, kuriuo būtų nutrauktas nekaltumo prezumpcijos pažeidimas. Teismas šią nuostatą laikė veiksminga teisinės gynybos priemone, kai pareiškėjas skundžiasi dėl prokurorų ir teisėjų viešų teiginių, ir atmetė peticiją, nes nebuvo pasinaudota vidaus teisinės gynybos priemonėmis. Šį požiūrį jis pakartojo byloje *Colonna prieš Prancūziją* ([Komitetas], nut., Nr. 4213/13, 2016 m. lapkričio 15 d.);

– byloje *Ringwald* (minėta pirmiau) pareiškėjas skundėsi dėl viešų policijos teiginių. Kroatijos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad ginčijami teiginiai pažeidė pareiškėjo teisę į nekaltumo prezumpciją, tačiau konstatavo, kad dėl to visas procesas netapo neteisingu. Pagal Kroatijos teisę tokios Aukščiausiojo Teismo išvados suteikė pareiškėjui realią galimybę gauti piniginę kompensaciją atskiroje civilinėje byloje. Teismas nusprendė, kad nacionalinės valdžios institucijos aiškiai pripažino pirmojo pareiškėjo teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimą, todėl jis turėjo realią galimybę gauti žalos atlyginimą, tačiau nepareiškė civilinio ieškinio dėl žalos atlyginimo valstybei. Nors iš principo

„civilinės bylos dėl žalos atlyginimo iškėlimas pats savaime [negalėjo] visiškai ištaisyti teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo“,

šiuo konkrečiu atveju tai neturėjo lemiamos reikšmės, nes buvo taikoma viena iš pirmiau minėtų „įvairių kitų procedūrų“, t. y.

„toks procesas kartu su Aukščiausiojo Teismo pripažinimu, kad buvo pažeista jo teisė į nekaltumo prezumpciją, [atitiko] veiksmingumo reikalavimus“ (§ 56).

Todėl Teismas padarė išvadą, kad pareiškėjas nebegali teigti, jog yra Konvencijos pažeidimo auka, ir paskelbė peticiją nepriimtina.

Taigi kolegijos daugumos rėmimasis bylomis *Babjak ir kiti*, *Marchiani* ir *Ringwald* paneigia kolegijos išvadą dėl galimybės pasinaudoti veiksmingomis civilinėje teisėje numatytomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis.

42. Be to, byloje *Konstas prieš Graikiją* (Nr. 53466/07, 2011 m. gegužės 24 d.), kurioje pareiškėjas skundėsi dėl valstybės pareigūnų viešų teiginių, Teismas aiškiai atmetė Vyriausybės siūlomas vien tik kompensacinio pobūdžio teisinės gynybos priemones, numatytas civilinėje teisėje. Atmesdamas Vyriausybės prieštaravimą, Teismas nurodė:

„Vyriausybės minima teisinės gynybos priemonė yra pagrįsta Civilinio kodekso 57 straipsniu, kuriame numatyta galimybė reikalauti kompensacijos už šmeižtą. Teismas pakartoja, kad nekaltumo prezumpcijos principas visų pirma yra procesinė

garantija ir vienas iš Konvencijos 6 straipsnyje nustatyto reikalavimo dėl teisingo baudžiamosios bylos nagrinėjimo elementų <...>. [Šioje byloje Vyriausybė nenurodė jokios teisinės gynybos priemonės, kuri būtų leidusi pareiškėjui paprašyti atitinkamo baudžiamosios jurisdikcijos teismo konstatuoti nekaltumo prezumpcijos pažeidimą procesiniu požiūriu. Atsižvelgiant į tai, Civilinio kodekso 57 straipsniu grindžiamas reikalavimas atlyginti žalą <...> galėtų būti susijęs tik su tariamu pažeidimu ir laikytinas pakankamu tik iš dalies; juo nebūtų galima visiškai ištaisyti tariamo nekaltumo prezumpcijos pažeidimo“ (§ 29; išskirta mūsų).

Teismas pakartojo šį požiūrį ir laikėsi tos pačios pozicijos ir pirmiau minėtoje byloje *Paulikas prieš Lietuvą*.

Atsižvelgiant į sprendimą byloje *Konstas*, deja, tampa aišku, ką kolegijos dauguma turėjo omenyje, teigdama, kad Vyriausybės pasiūlyta kompensacinė teisių gynimo priemonė neatrodė neveiksminga „iš pažiūros“ (žr. šios nuomonės 4 punktą). Ji galėtų būti laikoma veiksminga tik „iš pažiūros“, t. y. vertinant *paviršutiniškai*, ir tai būtų įmanoma tik ignoruojant Teismo praktiką.

Sprendimai bylose *Konstas* ir *Paulikas*, kuriuose Teismas primygtinai nurodo priešingą kryptį, nei pasirinkta šioje byloje, šiame sprendime neminimi.

43. Vyriausybė nurodė Teismui du nacionalinių teismų praktikos pavyzdžius, kurie, jos nuomone, yra svarbūs (51 punktas). Pirmojoje byloje ieškovas skundėsi dėl darbdavio (policijos departamento) teiginių dokumentuose, susijusių su jo atleidimu iš darbo, ir jam buvo priteista piniginė kompensacija. Antrojoje byloje pareiškėjas skundėsi dėl teismo, atmetusio jo prašymą atnaujinti baudžiamąjį procesą jo atžvilgiu, teiginių, tačiau jo ieškinys dėl kompensacijos buvo atmestas. Šie pavyzdžiai nėra pakankamai susiję su šioje byloje nagrinėta (o tiksliau faktiškai *neišnagrinėta*) situacija, kurioje teiginius apie pareiškėją pateikė *teismai trečiųjų asmenų atžvilgiu iškeltose bylose*. Be to, buvo pateikti tik du bylų pavyzdžiai, ir tik vienoje iš jų teisinės gynybos priemonė buvo panaudota sėkmingai, o to aiškiai nepakanka įrodyti, kad ji yra veiksminga praktikoje. Vis dėlto šioje byloje kolegijos daugumai to pakako.

44. Dar svarbiau yra tai, kad Vyriausybės siūloma teisinės gynybos priemonė tebėra *tik kompensacinė*. Vyriausybė nepateikė jokių nacionalinių teismų praktikos pavyzdžių, susijusių su asmenų skundais dėl teismų padarytų nekaltumo prezumpcijos pažeidimų nagrinėjant bylas trečiųjų asmenų atžvilgiu, kurie buvo patenkinti *pažeidimo pripažinimu arba įžeidžiančių teiginių atšaukimu*, kaip reikalaujama pagal minėtą Teismo praktiką.

Taigi Vyriausybės pasiūlytų civilinėje teisėje numatytų teisinės gynybos priemonių pripažinimas neveiksmingomis būtų atitikęs Teismo praktiką.

45. Dabar pakalbėkime apie baudžiamajoje teisėje numatytas teisinės gynybos priemones.

Vyriausybė teigė, kad pareiškėja turėjo jai iškeltose baudžiamajoje byloje ginčyti faktines aplinkybes, kuriomis buvo grindžiami nuosprendžiai, priimti

prieš kitus įtariamuosius, ir skūstis dėl savo teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo, taip pat ji turėjo paprašyti teismų tęsti jos bylos nagrinėjimą, net ir suėjus proceso jos atžvilgiu senaties terminui. Taigi ji tariamai turėjo galimybę būti išteisinta savo byloje, ir taip būtų buvę pašalintos bet kokios abejonės dėl nuorodų į jos kaltę, esančių kitų įtariamųjų atžvilgiu priimtuose nuosprendžiuose (49 ir 50 punktai).

Argumentas dėl tariamos „papildomos“ galimybės pareiškėjai prašyti teismo tęsti jos baudžiamosios bylos nagrinėjimą suėjus senaties terminui ir ją išteisinti yra paminėtas kolegijos daugumos motyvuose, kuriais grindžiamas skundo pagal 6 straipsnio 2 dalį atmetimas (žr. šios nuomonės 4 punktą), nes šiam atmetimui pagrįsti pakako to, kad pareiškėja nepasinaudojo civilinėje teisėje numatyta teisinės gynybos priemone. Kalbant apie minėtą „papildomą“ baudžiamojoje teisėje numatytą teisinės gynybos priemonę, žinoma, pareiškėja galėjo prašyti tęsti jos bylos nagrinėjimą, nes tokia galimybė buvo numatyta vidaus teisėje. Bet ar tai būtų buvę *racionalu*?! Tai retorinis klausimas. Šis Vyriausybės argumentas tiesiog *nerimtas*. Net kolegijos dauguma jo neišplėtojo: ji tik prabėgomis užsiminė apie šią tariamą teisinės gynybos priemonę. Kita vertus, kolegijos dauguma, nekritiškai juo remdamasi, jį tarsi įteisino.

46. Pažvelkime į tai, *kas* buvo įteisinta.

Teisė turėtų būti teisinga ir protinga, o tai reiškia, kad ji neturi reikalauti, jog asmuo veiktų priešingai nei jam atrodo teisinga. Dabar toks reikalavimas gali kilti iš Konvencija pagrįstos teisės, kaip ji aiškinama ir taikoma šioje byloje. Be Aristotelio nurodytų dviejų akartinio veikimo rūšių – bejėgiškumo (*astheneia*) ir neapdairumo (*propeteia*) (*Nikomacho etika*, VII. 1–10), kolegijos dauguma įtvirtino trečiąją – prievartą pagal įstatymą. Tai iš tiesų stulbinantis indėlis į veikimo filosofiją, praktinio samprotavimo teoriją ir – ne mažiau svarbu – teisinę sąmonę. Teisinėje sąmonėje teisė visada buvo susijusi su asmens racionalumu ir apsisprendimu, jau nekalbant apie teisingumą. Bent jau iki šiol.

47. Tai, kas pasakyta pirmiau, yra *à propos*. Mums kur kas labiau rūpi, kaip iki šiol Teismo praktikoje buvo vertinamos ne tokios absurdiškos baudžiamojoje teisėje numatytos priemonės, panašios į tas, kurias siūlo Vyriausybė.

48. Faktinėmis aplinkybėmis panašioje byloje *Karaman* (minėta pirmiau), susijusioje su teiginiais apie pareiškėją, pateiktais kitų įtariamųjų atžvilgiu priimtuose nuosprendžiuose, pareiškėjas pateikė Teismui peticiją dėl 6 straipsnio 2 dalies pažeidimo tuo metu, kai jo baudžiamoji byla dar buvo nagrinėjama. Vokietijos vyriausybė teigė, kad pareiškėjas nepanaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių: pasak jos, pareiškėjas turėjo palaukti, kol bus išnagrinėta jo baudžiamoji byla, ir tada skūstis dėl teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo pateikdamas apeliacinį skundą tame procese. Teismas atmetė šį prieštaravimą dėl šių priežasčių:

„[a]tsižvelgdamas į savo išvadą, kad nekaltumo prezumpcijos principas gali būti pažeistas net ir nesant oficialaus kaltinamojo kaltės konstatavimo <...>, Teismas atmets Vyriausybės argumentą, kad pareiškėjas, prieš skųsdamasis dėl galimo jo teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo, turėjo palaukti, kol bus išnagrinėta jo baudžiamoji byla. Teismo nuomone, nors šis prieštaravimas gali būti pagrįstas, kai pareiškėjas skundžiasi dėl 6 straipsnio 1 ir 3 dalyse įtvirtintų procesinių garantijų pažeidimo per patį baudžiamąjį procesą ir kai Teismo užduotis būtų įvertinti viso baudžiamąjo proceso teisingumą <...>, pareiškėjui neužkertamas kelias skųstis dėl teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo iki baudžiamąjo proceso prieš jį pabaigos“ (§ 51).

Kaip ir pirmiau minėti sprendimai bylose *Konstas* ir *Paulikas*, šiame sprendime neminimas ir sprendimas byloje *Karaman* – nepaisant to, kad būtent šis sprendimas buvo aiškiai paminėtas komunikacijoje apie peticiją (žr. šios nuomonės 7 punktą).

49. Keliose bylose, kuriose pareiškėjai pateikė peticijas Teismui dar vykstant nacionaliniam baudžiamajam procesui jų atžvilgiu, Teismas nurodė, kad teisinės gynybos priemonė dėl tariamo teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo turi būti prieinama pareiškėjui *iškart* ir *neturi priklausyti nuo galutinio sprendimo jo baudžiamosios bylos*.

Konkrečiai byloje *Gutsanovi prieš Bulgariją* (minėta pirmiau), kurioje pareiškėjai skundėsi dėl tam tikrų valstybės pareigūnų viešų teiginių, Teismas nusprendė, kad, atsižvelgiant į patį 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos teisės pobūdį, veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, kuria siekiama ištaisyti tariamą nekaltumo prezumpcijos pažeidimą vykstant baudžiamajam procesui, turi būti iškart prieinama ginčo šaliai ir neturi priklausyti nuo jos bylos baigties.

Be to, paties Teismo žodžiais tariant,

„teigti priešingai būtų tolygu paties nekaltumo prezumpcijos apsaugos principo sunaikinimui“ (§ 176; išskirta mūsų).

Todėl Teismas atmetė Bulgarijos Vyriausybės argumentą, kad nebuvo pasinaudota vidaus teisinės gynybos priemonėmis. Šį požiūrį jis pakartojo ne vienoje byloje prieš Bulgariją (žr. *Toni Kostadinov prieš Bulgariją*, minėta pirmiau, § 108; *Alexey Petrov prieš Bulgariją*, minėta pirmiau, § 63; *Stoyanov ir kiti prieš Bulgariją*, minėta pirmiau, § 97; *Popovi prieš Bulgariją*, Nr. 39651/11, § 81, 2016 m. birželio 9 d.; *Maslarova prieš Bulgariją*, Nr. 26966/10, § 37, 2019 m. sausio 29 d.); *Lolov ir kiti prieš Bulgariją*, minėta pirmiau, §§ 45–46), taip pat keliose bylose prieš kitas valstybes (žr., pavyzdžiui, *Neagoe prieš Rumuniją*, Nr. 23319/08, § 26, 2015 m. liepos 21 d.).

Kaip nurodyta šios nuomonės 37 punkte, sprendimas byloje *Gutsanovi* šiame sprendime aiškinamas neteisingai, beje, darant nuorodą į šio esminio sprendimo 178, o ne 176 punktą. Kitos pirmiau minėtos bylos neminimos.

50. Tiesą sakant, kai kuriose bylose, kuriose pareiškėjai nebuvo skundęsi pagal 6 straipsnio 2 dalį savo baudžiamosiose bylose pateiktuose apeliaciniuose skunduose, Teismas tas peticijas pripažino nepriimtynomis (žr. *Gökçe ir Demirel prieš Turkiją*, Nr. 51839/99, §§ 64–65, 2006 m.

birželio 22 d.; *Linkevičienė ir kiti prieš Lietuvą* (nut., Nr. 33556/07 ir dar dvi, §§ 95–100, 2017 m. birželio 20 d.). Tačiau minėtos bylos buvo susijusios su skundais dėl įvairių pareigūnų viešų teiginių, ir tai jas skiria nuo šios bylos, kurioje įžeidžiančius teiginius išsakė *teismai, nagrinėdami bylas trečiųjų asmenų atžvilgiu*.

51. Kitose bylose Teismas nustatė, kad skundas teismui dėl asmenų, kurie nėra proceso dalyviai, teiginių nebūtų buvusi veiksminga teisinės gynybos priemonė, nes teismas nebūtų galėjęs tų teiginių kaip nors paveikti. Pavyzdžiui, byloje *Neagoe*, minėtoje pirmiau, kurioje pareiškėjas skundėsi dėl Rumunijos prezidento viešų teiginių, Teismas nusprendė, kad, kalbant apie Vyriausybės pasiūlytą teisinės gynybos priemonę, pagal kurią pareiškėjas pagrindinėje byloje Apeliaciniame teisme būtų pateikęs argumentus dėl Prezidento padaryto nekaltumo prezumpcijos pažeidimo, tokio skundo nagrinėjimas tame teisme būtų buvęs tik formalus ir su jo esme nebūtų susijęs.

52. Labiausiai panaši į šią bylą yra byla *Lebedev prieš Rusiją* (Nr. 2) (nut., Nr. 13772/05, 2010 m. gegužės 27 d.), kurioje pareiškėjas skundėsi, kad teismas, nagrinėdamas jo atžvilgiu iškeltą baudžiamąją bylą, rėmėsi kito asmens baudžiamojoje byloje esančiais įrodymais. Teismas nemano, kad kitoje byloje priimto teismo nuosprendžio apskundimas savo apeliaciniame skunde būtų veiksminga teisinės gynybos priemonė. Teismas nusprendė:

„[d]ėl tariamo pareiškėjo teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo sprendime *Shakhnovskiy* padarytomis išvadomis <...> Teismas taip pat nemano, kad apeliacinis skundas dėl 2005 m. gegužės 16 d. nuosprendžio buvo veiksminga teisinės gynybos priemonė. Tuo apeliaciniu skundu buvo siekiama ištaisyti tariamus proceso, kuriame pareiškėjas buvo kaltinamasis baudžiamojoje byloje, trūkumus. Teismo nuomone, <...> ši priemonė negalėjo paneigti sprendimo *Shakhnovskiy* išvadų ar kitaip ištaisyti tariamo teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo, padaryto minėtu nuosprendžiu. Teismas nežino jokios Rusijos teisėje numatytos teisinės gynybos priemonės, kuri šiomis aplinkybėmis būtų „veiksminga“ (kaip priešingą pavyzdį žr. Prancūzijos teisės analizę byloje *Marchiani prieš Prancūziją* <...>“ (§ 254).

Kaip ir beveik jokia kita susijusi byla, taip ir byla *Lebedev* (Nr. 2) šioje byloje nepaminėta.

53. Akivaizdu, kad šioje byloje Vyriausybės siūlomos baudžiamojoje teisėje numatytos priemonės nebūtų iškart suteikusios pareiškėjai teisinės gynybos priemonės dėl tariamo jos teisės į nekaltumo prezumpciją pažeidimo, kaip reikalaujama sprendimuose bylose *Karaman*, *Gutsanovi* ir jomis pagrįstuose vėlesniuose sprendimuose. Be to, kaip ir byloje *Lebedev* (Nr. 2), net jei pareiškėjai galiausiai būtų pavykę pateikti 6 straipsnio 2 dalimi pagrįstus skundus jai iškeltaje baudžiamojoje byloje, šią bylą nagrinėję teismai nebūtų galėję paneigti išvadų, padarytų kitų įtariamųjų atžvilgiu priimtuose nuosprendžiuose, ar kitaip ištaisyti tariamo pažeidimo.

54. Galiausiai Vyriausybė Teismui taip pat pateikė tris bylų pavyzdžius, kai aukštesnės instancijos teismai iš toje pačioje byloje priimtų žemesnės instancijos teismų nuosprendžių pašalino tam tikras formuluotes (nurodė iš

žemesnės instancijos teismų nuosprendžių pašalinti formuluotes, neatitinkančias nekaltumo prezumpcijos, arba grąžino tokias bylas nagrinėti iš naujo). Tačiau pareiškėja neturėjo jokio statuso kitiems įtariamiesiems iškeltaje byloje ir negalėjo apskųsti nuosprendžių, kuriuose ji minima, todėl pateikti pavyzdžiai šioje byloje neturi reikšmės.

55. Apibendrinant galima teigti, kad, nuodugniai išnagrinėjus Teismo praktiką, susijusią su veiksmingomis teisinės gynybos priemonėmis, būtinomis nekaltumo prezumpcijai užtikrinti, paaiškėjo, kad *nei viena iš Vyriausybės siūlomų teisinės gynybos priemonių negali būti laikoma veiksminga*.

Todėl Konvencijos 13 straipsnis buvo pažeistas.

IV

56. Šią bylą, kuri iš pirmo žvilgsnio neatrodė prieštaringa, dabar turėtų išnagrinėti Didžioji kolegija. Taip yra ne tik ir, pirmiausia, ne dėl to, kad kolegijos daugumos pakeista Teismo ilgametė praktika, susijusi su skundų priimtino procedūriniu klausimu, savaime kelia nerimą. Juk šis sprendimas gali būti pavienis atvejis, kai Teismas atlieka Vyriausybės darbą. Kita vertus, šis sprendimas gali būti Teismo praktikoje ryškėjančios tendencijos plačiai aiškinti skundų nepriimtino sąlygas, kad kuo daugiau bylų būtų nutrauktos ankstyvoje stadijoje, požymis¹.

57. Kaip bebūtų, ši byla yra verta Didžiosios kolegijos dėmesio visų pirma dėl nagrinėjamo esminio klausimo – nekaltumo prezumpcijos, kaip vieno iš kertinių žmogaus teisių pagrindų, kuris iki šiol buvo daugiau ar mažiau tinkamai ginamas Teismo praktikoje, svarbos. Šis sprendimas labai kertasi su minėta Teismo praktika. Šiame sprendime *visiškai nepaisoma* nusistovėjusios Teismo praktikos, kuri nepatogiai rodo priešinga kryptimi, nei pasirinkta šioje byloje.

¹ Puikiai žinome Teismo praktiką, kad „Didžiajai kolegijai perduotos „bylos“ turinys ir apimtis yra <...> apribojami kolegijos sprendimu dėl priimtino“ ir kad dėl to Didžioji kolegija „gali nagrinėti visą bylą, jei [kolegija] ją pripažino priimtina“, ir „negali <...> nagrinėti tų peticijos dalių, kurias kolegija pripažino nepriimtinomis“ (žr., be daugelio kitų, *Kurić ir kiti prieš Slovėniją* [DK], Nr. 26828/06, §§ 234 ir 235, ECHR 2012 (ištraukos)). Kita vertus, nors Didžioji kolegija, kartais atlikusi ne formalų, o kruopštų ir išsamų įvertinimą, paprastai neranda priežasčių nukrypti nuo šio principo jai perduotose bylose, minėtas požiūris niekada neturėtų būti vertinamas kaip neleidžiantis daryti jokių išimčių. Dėl įvairių aplinkybių (kaip ir šioje byloje) toks nukrypimas gali būti ne tik galimas, bet ir tinkamiausias sprendimas (žr., pavyzdžiui, bendrą iš dalies prieštaraujančią teisėjų A. Kovler ir Z. Kalaydjieva nuomonę byloje *Kurić ir kiti prieš Slovėniją* [DK], minėta pirmiau). Galų gale negalima paneigti, kad kolegijos sprendimas, kuriuo tam tikros peticijos dalys buvo pripažintos nepriimtinomis, niekada neįsisteisėjo (žr. iš dalies prieštaraujančią teisėjo E. Kūrio nuomonę byloje *Lupeni graikų apeigų katalikų parapija ir kiti prieš Rumuniją* [DK], Nr. 76943/11, ECHR 2016 (ištraukos)).

58. Tačiau ši Teismo praktika niekur nepradingo. Apie ją primenama šioje nuomonėje. Bet apie ją priminti ir ją dar kartą patvirtinti turėtų Didžioji kolegija. Norime tikėti, kad vieną dieną ji bus dar kartą patvirtinta.

59. Teismo praktika, kurioje būtų tiesiogiai nagrinėjamos situacijos, kai nekaltumo prezumpciją tariamai pažeidė ne „kokie nors“ valstybės pareigūnai, o teismai, nagrinėdami bylas, kuriose pažeidimo aukos neturėjo jokio procesinio statuso, yra labai negausi. Tai yra dar viena priežastis, dėl kurios šią bylą turėtų nagrinėti Didžioji kolegija.

60. Šios bylos Didžiajai kolegijai neperdavė ją lyg ir išnagrinėjusi kolegija. Todėl pareiškėjos prašymas perduoti bylą nagrinėti Didžiajai kolegijai būtų tinkamiausias – ir faktiškai vienintelis įmanomas – būdas, bent jau šiuo metu, kaip atkurti nekaltumo prezumpcijos apsaugos principo vertę. Tai, kaip šis principas buvo traktuojamas nagrinėjamoje byloje, t. y. nepaklusnumo dvasioje išsakytas „[su nekaltumo prezumpcijos apsaugos principu nesuderinamais teiginiais]“, kuriuos Teismas byloje *Gutsanovi* (minėta pirmiau) laikė „tolyg[iais] paties <...> principo sunaikinimui“ ir pasmerkė (žr. šios nuomonės 49 punktą), neabejotinai kelia „sudėtingą Konvencijos ar jos protokolų aiškinimo klausimą“, kaip nurodyta atitinkamoje Konvencijos 43 straipsnio 2 dalies nuostatoje.